

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่อง กระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของเกษตรกรบ้านท่าตะเภา จังหวัดตราด ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องแล้วนำมาเสนอโดยแยกประเด็นดังนี้

1. กระบวนการเรียนรู้
2. วิถีคิด
3. ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์
4. ประวัติหมู่บ้าน
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)

ทิสนา แคมมณี (2545) กล่าวว่า “การเรียนรู้ (Learning)” มีขอบเขตที่ครอบคลุม ความหมาย 2 ประการ คือ การเรียนรู้ในความหมายของ “กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process)” ซึ่งหมายถึงการดำเนินการอย่างเป็นขั้นตอนหรือการใช้วิธีการต่าง ๆ ที่ช่วยให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ และการเรียนรู้ในความหมายของ “ผลการเรียนรู้ (Learning Outcome)” ซึ่งได้แก่ความรู้ความเข้าใจ ในวาระต่าง ๆ ความสามารถในการกระทำ การใช้ทักษะกระบวนการต่าง ๆ รวมทั้งความรู้สึกรหรือ เจตคติอันเป็นผลที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้หรือการใช้วิธีการเรียนรู้ กล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าการเรียนรู้มีลักษณะเป็นทั้งผลลัพธ์อันเป็นเป้าหมายปลายทาง (Ends) และวิธีการที่นำไปสู่เป้าหมาย (Means) ซึ่งลักษณะทั้งสองเป็นองค์ประกอบที่สัมพันธ์กันและส่งผลกระทบต่อกัน หากบุคคลมี กระบวนการแสวงหาความรู้ที่ดีมีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับตน บุคคลนั้นก็ย่อมมีโอกาสที่จะ เกิดความรู้ความเข้าใจในสาระหรือกระบวนการต่าง ๆ ได้อย่างกระจ่างถ่องแท้และลึกซึ้ง เกิด ความรู้สึกรหรือเจตคติไปในทางที่เหมาะสมและเกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการกระทำหรือ พฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

เอกวิทย์ ณ ถลาง (2540) กล่าวว่า การสร้างสรรค์-สั่งสมภูมิปัญญาเป็นกระบวนการ เรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์ ท่ามกลางสภาพแวดล้อมธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางสังคม ที่มี พัฒนาการมายาวนาน แม้สังคมมนุษย์จะเปลี่ยนแปลงก้าวหน้าไปอย่างไร มนุษย์ก็ยังคงความเป็น มนุษย์อยู่ ดังนั้น ธรรมชาติการเรียนรู้ของมนุษย์จึงยังมีความสำคัญและถือได้ว่าเป็นศักยภาพอัน ยิ่งใหญ่ของมนุษย์ ถึงแม้มนุษย์จะสามารถสร้างโลกเทียมขึ้นมาได้ และได้พัฒนาการเรียนรู้ด้วย

วิทยาการที่ก้าวหน้าที่เรียกว่า เทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร (IT) มีทางด้านข้อมูลข่าวสาร มีระบบ
 เครือข่ายข้อมูลนานาชาติอินเทอร์เน็ตประสิทธิภาพ และคนธรรมดาสามัญทุกหนทุกแห่งสามารถเรียนรู้
 ข้อมูลข่าวสารและเข้าถึงองค์ความรู้ได้อย่างกว้างขวางลึกซึ้งและรวดเร็วเทียบพลัน แต่คู่ขนานกับ
 มนุษย์ก็ยังคงเรียนรู้จากการสัมผัสมนุษย์ด้วยกัน และเรียนรู้จากโลกกายภาพอันเป็นสิ่งแวดล้อม
 ธรรมชาติที่เกื้อกูลชีวิตมนุษย์ตลอดมา กระบวนการเรียนรู้ตามธรรมชาติของมนุษย์แล้วตั้งสมไว้
 เป็นมรดกทางปัญญา จึงยังคงมีความสำคัญเคียงบ่าเคียงไหล่กันกับการเรียนรู้ด้วยวิทยาการก้าวหน้า
 ดังกล่าว กระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์พอที่จะสรุปได้ดังนี้ (1) การลองผิดลองถูก (2) มนุษย์เรียนรู้
 ด้วยการลงมือกระทำจริง (3) การถ่ายทอดความรู้ การเรียนรู้จากการทำจริงได้พัฒนาต่อมาจนเป็น
 การส่งต่อ (Transmission) แต่คนรุ่นหลัง ด้วยการสาธิต การสั่งสอนด้วยการบอกเล่า (Oral
 Tradition) (3) การเรียนรู้โดยพิธีกรรม (4) ศาสนา (5) การแลกเปลี่ยนความรู้ – ประสบการณ์ (6)
 การผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม (Cultural Reproduction) (7) ครูพักลักจำ

ปรัชญนันท์ นิลสุข (2545) กล่าวว่า กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนจัดว่าสำคัญอย่างยิ่ง
 ในการจัดการศึกษา เป้าหมายทางการศึกษาที่มุ่งเน้นให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้โดย
 แนวคิดที่มุ่งเน้นในเรื่องของการสอนให้คิดเป็น ทำเป็นและแก้ปัญหาเป็น ขณะที่เป้าหมายสูงสุด
 ประการหนึ่งของการจัดการศึกษาคือผู้เรียนสามารถถ่าย โยงความรู้ที่เรียนไปใช้ในชีวิตจริงได้ การ
 พัฒนาค้นในศตวรรษหน้าแก่นหลักในการพัฒนาค้นจะอาศัยเทคโนโลยีและการเชื่อมโยงเป็น
 เครือข่ายที่มีทั่วโลกพัฒนาศักยภาพและการลงทุนในเด็ก โดยปรับเปลี่ยนแนวทางและกระบวนการ
 เรียนรู้ใหม่จากแนวทางและวิธีการแบบสั่งสอนมาเป็นการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับธรรมชาติ นำ
 กระบวนการเรียนรู้ที่เด็ก ๆ มีในการใช้คอมพิวเตอร์มาเป็นแนวทางการเรียนรู้แบบใหม่

กระบวนการเรียนรู้ของผู้เรียนจะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ความแตกต่าง
 ระหว่างบุคคลส่งผลให้ผู้เรียนมีวิธีการของตนเอง อันเกิดจากสภาวะแวดล้อม บุคลิกภาพ อารมณ์
 และสังคมของแต่ละบุคคล สิ่งที่ผู้เรียนได้รับการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอนอย่างต่อเนื่อง
 ทั้งในห้องเรียนและในชีวิตประจำวัน ทำให้ผู้เรียนเกิดกระบวนการในการเรียนรู้ของตนเอง แบ่งได้
 ตามกลุ่มของผู้เรียนที่มีลักษณะและวิธีการที่เหมือนกันออกได้เป็นหลายแบบแนวคิดในเรื่องระดับ
 ของกระบวนการในการเรียนรู้ที่ เกร็ก และล็อกฮาร์ท (Craik & Lockhart, 1972) ได้เสนอว่า การ
 เรียนรู้เป็นกระบวนการที่มีหลายระดับ เราสามารถเรียนรู้และจำสิ่งต่าง ๆ ที่มีความหมายกับตัวเรา
 ได้ เพราะมีการเรียนรู้ที่เป็นกระบวนการมากกว่าการกระตุ้นให้เรียนรู้ ความลึกของกระบวนการ
 เรียนรู้เป็นความละเอียดของกระบวนการ การเรียนรู้แบบลึกจะทำให้เข้าใจ ได้ละเอียดและระลึกถึง
 ข้อมูลต่าง ๆ ได้มาก แต่ไม่ได้หมายความว่าทุกอย่างที่เรียนรู้จำเป็นต้องมีการเรียนรู้แบบลึกเสมอไป
 เพราะในการเรียนรู้บางเรื่องก็มีความต้องการเพียงแค่ ความรู้ ความจำความเข้าใจและการนำไปใช้

ในขณะที่ขั้นการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประเมินค่า ที่อยู่ในขั้นการเรียนรู้แบบลึก ก็อาจไม่มีความจำเป็น

ระพินทร์ ฉายวิมล (2548) ได้กล่าวไว้ว่าการเรียนรู้ (Learning) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือความรู้ของบุคคลต่อสถานการณ์หนึ่งที่เกิดจากการที่บุคคลมีประสบการณ์ทางตรงหรือทางอ้อมกับประสบการณ์นั้น โดยไม่รวมการเปลี่ยนแปลงที่เป็นผลจากวุฒิภาวะ หรือแนวโน้มของการสนองตอบของเผ่าพันธุ์

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการเปลี่ยนแปลงความรู้หรือพฤติกรรมเนื่องจากประสบการณ์ ซึ่งโดยทั่วไปบุคคลจะมีความเข้าใจว่า การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนในโรงเรียน โดยเฉพาะการเรียนวิชาการ หรือทักษะบางอย่าง เช่น ฟิสิกส์ ภาษาอังกฤษ เกม หรือฟุตบอล แต่โดยสภาพความจริงแล้ว การเรียนรู้เกิดขึ้นในหลายสถานที่ไม่ได้จำกัดแต่เพียงในโรงเรียน เพราะบุคคลมีการเรียนรู้ตลอดเวลา เช่น เด็กเล็กเรียนรู้ในการใช้เท้าเตะ โหมบายที่แขวนอยู่เหนือเปลให้แกว่งไปมา วัยรุ่นเรียนรู้การร้องเพลง โปรด คนอายุวัยกลางคนเรียนรู้การควบคุมอาหารและรูปแบบการออกกำลังกายที่เหมาะสม บุคคลเรียนรู้การปรับปรุงการแต่งกายให้เหมาะกับตัวเองตามยุคสมัย เป็นต้น

การเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลได้รับประสบการณ์และมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงความรู้หรือพฤติกรรม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวอาจจะพึงประสงค์หรือไม่พึงประสงค์ก็ได้ ซึ่งคุณภาพของการเรียนรู้ที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับประสบการณ์ซึ่งเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลนั้นกับสิ่งแวดล้อม ส่วนการเปลี่ยนแปลงเนื่องวุฒิภาวะ เช่น การมีร่างกายสูงขึ้น หรือการที่สีเส้นผมเปลี่ยนสี การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเนื่องจากความเจ็บป่วย ความเหนื่อยหรือความหิว ไม่ใช่การเรียนรู้

นักจิตวิทยาปัญญานิยม (Cognitive Psychologist) ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาที่ให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงความรู้โดยมีความเชื่อการเรียนรู้เป็น กระบวนการกิจกรรมทางสมองภายในบุคคล (Internal Mental Activity) ไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง และมีความสนใจศึกษาการเรียนรู้กิจกรรมทางสมองซึ่งไม่สามารถสังเกตได้โดยตรง (Unobservable Mental Activity) เช่น การคิด การจำ ความคิดสร้างสรรค์ การคิดแก้ปัญหาส่วนนักจิตวิทยาพฤติกรรมนิยม (Behavior Psychologist) มีความคิดว่า การเรียนรู้ พิจารณาจากพฤติกรรมที่เปลี่ยนไปและสามารถสังเกตตรวจสอบได้และให้ความสำคัญกับเหตุการณ์นอกตัวบุคคล เช่น John B. Watson ซึ่งเป็นนักพฤติกรรมนิยม เชื่อว่าความคิดความตั้งใจและกระบวนการทางสมองเป็นกระบวนการภายในบุคคลและเน้นการใช้คำทางจิต (Mental Term) ที่ไม่สามารถสังเกตได้อย่างเป็นวิทยาศาสตร์จึงไม่สามารถใช้ในการอธิบายการเรียนรู้ได้ การเรียนรู้ต้องสังเกตจากพฤติกรรมที่สังเกตได้เท่านั้น เป็นต้น

การเรียนรู้ เป็นกระบวนการและมีลักษณะมโนคติ (Concept) ทางจิตวิทยาที่สำคัญหลายประการคือ

1. พฤติกรรม หรือความรู้ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงใน 2 ลักษณะ คือ
 - 1.1 การเรียนรู้ที่เป็นความสามารถในการกระทำ (Knowledge Acquisition)
 - 1.2 การแสดงพฤติกรรม (Performance) ที่สังเกตได้
2. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหรือความรู้มีลักษณะค่อนข้างถาวร
3. การมีประสบการณ์ซ้ำ
4. การมีประสบการณ์ทางตรงหรือทางอ้อม
5. การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงของวุฒิภาวะ หรือการสนองตอบของเผ่าพันธุ์

6. การเรียนรู้เป็นกระบวนการ (Process)

กระบวนการเรียนรู้ หมายถึง พฤติกรรมการกระทำที่ดำเนินติดต่อกันจนเกิดการเปลี่ยนแปลงบรรลุผล และกระบวนการเรียนรู้จะเป็นอย่างไร ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขการเรียนรู้
เงื่อนไขการเรียนรู้ที่สำคัญแยกได้ 2 ประเภท คือ เงื่อนไขภายในตัวผู้เรียน และเงื่อนไขนอกตัวผู้เรียน

1. เงื่อนไขภายในตัวผู้เรียน คือ ความสามารถที่ผู้เรียนจะต้องมีก่อนเกิดการเรียนรู้นั้น ๆ
2. เงื่อนไขภายนอกตัวผู้เรียนหมายถึงสภาพการณ์สิ่งเร้าภายนอกตัวผู้เรียน เช่น
 - 2.1 ความติดต่อกันเนื่องกันระหว่างสิ่งเร้ากับการตอบสนอง
 - 2.2 การฝึกกระทำซ้ำ
 - 2.3 การให้การเสริมแรง เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของกาเย่ โรเบิร์ต เอ็ม กาเย่ (Robert M. Gagne) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ไว้ 8 ขั้นตอน คือ

1. การจูงใจ (Motivation Phase) ก่อนการเรียนรู้จะต้องมีการจูงใจให้ผู้เรียนอยากรู้ อยากเห็น และมีส่วนร่วมในกิจกรรมซึ่งจะช่วยให้การเรียนรู้ดำเนินไปได้ด้วยดี
2. ความเข้าใจ (Acquisition Phase) ในการเรียนรู้ผู้เรียนจะต้องเข้าใจในบทเรียนจึงจะช่วยให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพ
3. การได้รับ (Acquisition Phase) เมื่อผู้เรียนเกิดความเข้าใจในบทเรียน จะก่อให้เกิดการได้รับความรู้เพื่อเก็บไว้หรือจดจำบทเรียนไว้ต่อไป
4. การเก็บไว้ (Retention Phase) หลังจากทีผู้เรียนได้รับความรู้ก็จะเก็บความรู้เหล่านั้นไว้ตามสมรรถภาพการจำของบุคคล

5. การระลึกได้ (Recall Phase) เมื่อผู้เรียนเก็บความรู้ไว้ก็จะถูกนำมาใช้ในโอกาสต่างๆ เท่าที่จะระลึกได้

6. ความคล้ายคลึง (Generalization Phase) ผู้เรียนจะนำสิ่งที่ระลึกได้ไปใช้ และเมื่อพบกับสถานการณ์หรือสิ่งเร้าที่คล้ายคลึงกันจะนำความรู้ดังกล่าวไปสัมพันธ์กับการเรียนรู้ในความรู้ใหม่ที่คล้ายคลึงกัน

7. ความสามารถในการปฏิบัติ (Performance Phase) หลังจากที่ได้เรียนรู้ไปแล้วผู้เรียนต้องนำความรู้ที่เรียนรู้ไปแล้วนั้นไปปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง

8. การป้อนกลับ (Feedback Phase) เป็นการประเมินผลการเรียนรู้ว่าผู้เรียนเรียนรู้ได้ถูกต้องเพียงใด สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของบทเรียนหรือไม่ จะได้นำข้อมูลไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ต่อไป

กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของเจอโรม บรูเนอร์ (Jerome Bruner) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่าประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

1. การรับความรู้ (Acquisition) เป็นขั้นของการรับความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้จากการเรียนรู้
2. การแปลงรูปของความรู้ (Transformation) เป็นขั้นของการแปลงรูปความรู้ที่ได้รับให้สัมพันธ์กับประสบการณ์เดิม หรือเหตุการณ์ปัจจุบัน
3. การประเมินผล (Evaluation) เป็นขั้นตอนของการประเมินผลว่าสิ่งที่ได้รับมา เป็นความรู้ใหม่ เมื่อผ่านขั้นการแปลงรูปของความรู้แล้วที่ดีหรือไม่ หรือทำให้เกิดการเรียนรู้ที่ก้าวหน้าขึ้นเพียงใด

กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของเบนจามิน เอส. บลูม (Benjamin S. Bloom) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่ามี 6 ขั้นตอนดังนี้

1. ความรู้ (Knowledge) หลังจากทีบุคคลได้เรียนรู้ไปแล้วจะเกิดเป็นความรู้ติดตัวผู้เรียนโดยวัดได้จากการจำได้หรือท่องจำได้ เป็นต้น
2. ความเข้าใจ (Comprehension) ต่อจากขั้นที่ 1 บุคคลจะแปลความหมายหรืออธิบายสิ่งที่ได้เรียนรู้มาแล้วในขั้นที่ 1 เกิดความเข้าใจขึ้น
3. การนำไปใช้ (Application) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้มีความรู้ความเข้าใจแล้วจะสามารถนำความรู้และความเข้าใจไปใช้ได้ เช่น เรียนรู้การหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยม ใช้สูตรด้านกว้างคูณด้านยาว ผู้เรียนสามารถอธิบายได้ ต่อจากนั้นผู้เรียนสามารถนำไปคำนวณหาพื้นที่ของห้องเรียนได้ เป็นต้น
4. การวิเคราะห์ (Analysis) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 3 แล้ว บุคคลจะมีความสามารถในการวิเคราะห์ถึงที่มาของสูตร การคำนวณหาพื้นที่ของรูปสี่เหลี่ยม ว่ามาจากผลรวม

ของพื้นที่ของหน่วยย่อย ๆ เป็นต้น

5. การสังเคราะห์ (Synthesis) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 4 แล้ว บุคคลจะมีความสามารถในการสังเคราะห์หรือสร้างสูตรขึ้นมาใหม่ เช่น การนำผลรวมของพื้นที่ของหน่วยย่อย ๆ มารวมกัน จะได้เป็นพื้นที่ของสี่เหลี่ยมใหญ่ จึงได้สูตรว่า พื้นที่สี่เหลี่ยมเป็นผลคูณของด้านกว้างและด้านยาว เป็นต้น

6. การประเมินผล (Evaluation) เมื่อบุคคลได้เรียนรู้ถึงขั้นที่ 5 แล้ว บุคคลจะมีความสามารถในการตัดสินใจหรือตีค่า หรือประเมินค่าของสิ่งที่พบเห็น ว่าถูกต้องและดีงามหรือไม่ เป็นต้น

กระบวนการเรียนรู้ตามแนวคิดของครอนบาค (Cronbach, 1999) ได้กล่าวถึงกระบวนการเรียนรู้ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1. ความมุ่งหมาย (Goal) หมายถึง สิ่งที่ผู้เรียนควรจะได้รับจากการเรียนรู้
2. สถานการณ์ (Situation) หมายถึง ตัวครู บทเรียน วิธีสอน สื่อการสอน กิจกรรมบรรยากาศในการเรียนการสอน และสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง
3. การแปลความหมาย (Interpretation) หมายถึง การพิจารณาและตีความหมายในสิ่งเร้าและสถานการณ์ที่ได้รับรู้มา
4. การตอบสนอง (Response) หมายถึง ผลที่เกิดจากการตอบสนองว่าสอดคล้องกับความมุ่งหมายหรือไม่ ถ้าสอดคล้อง ถือว่ามีการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว ถ้ายังไม่สอดคล้องแสดงว่ายังไม่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น
5. ผลต่อเนื่อง (Consequence) หมายถึง ผลที่เกิดจากการตอบสนองว่าสอดคล้องกับความมุ่งหมายหรือไม่ ถ้าสอดคล้อง ถือว่ามีการเรียนรู้เกิดขึ้นแล้ว ถ้ายังไม่สอดคล้องแสดงว่ายังไม่มีการเรียนรู้เกิดขึ้น
6. ปฏิกริยาต่อการขัดขวาง (Reaction to Thwarting) หมายถึง การพบกับความผิดหวัง จึงต้องไปตั้งต้นในขั้นที่หนึ่งใหม่

วิถีคิด (Thinking Approach)

ธีระ นุชเปี่ยม (2546) กล่าวว่า นักปรัชญาและนักวิชาการที่ศึกษาวิถีคิดหรือเส้นทางแนวคิด (Postmodernism) ระบุเส้นทางความเป็นมาของความคิดนี้หลายแนวทาง ซึ่งเกี่ยวข้องกับนักคิดหลายคน รวมทั้งสาขาวิชาและพื้นฐานทางวัฒนธรรมหลายด้านด้วยกัน ในที่นี้จะกล่าวถึงประเด็นและเส้นทางความคิดเหล่านี้ได้เพียงบางส่วน โดยจะเน้นนักคิดและนักปรัชญาบางคน

เท่านั้น

เจอร์เกน แฮเบอร์แมส (Habermas, 1993) นักปรัชญาที่สืบค้นเส้นทางความคิดระบุว่าความคิดนี้พัฒนามาตามเส้นทางของประเพณีความคิดที่ต่อต้านหลักของเหตุผล ตั้งแต่กระแสความเคลื่อนไหวแบบโรแมนติก (Romanticism) ในคริสต์ศตวรรษที่ 19 มาจนถึงความคิดอัตถิภาวนิยม (Existentialism) และนักปรัชญาและนักวิชาการที่ศึกษาวิถีคิดหรือเส้นทางแนวคิดในฝรั่งเศสในศตวรรษต่อมา นักคิดที่อยู่ในเส้นทางสายนี้ อันเป็นเส้นทางที่ แฮเบอร์แมสเห็นว่า ไม่เพียงแต่นำไปสู่ทางตันของความไม่มีเหตุผล แต่ยังรวมไปถึงหายนะจากลัทธิฟาสซิสต์ ได้แก่ เฟร์ดิริช ไนซ์เช (Friedrich Nietzsche), มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) และ จอร์จ เบเทลลี (Georges Bataille) ก่อนที่จะมาถึงนักคิดฝรั่งเศสในแนวนักปรัชญาและนักวิชาการที่ศึกษาวิถีคิดหรือเส้นทางแนวคิด

นอกจากความคิดที่ทรงอิทธิพลของแฮเบอร์แมส ก็ยังมีผลงานค้นคว้าของคนอื่น ๆ ที่มองเส้นทางพัฒนาการของนักปรัชญาและนักวิชาการที่ศึกษาวิถีคิดหรือเส้นทางแนวคิด ในทางบวก มากกว่าริชาร์ด เคอร์เนย์ (Richard Kearney) ระบุพัฒนาการของวิถีความคิดก่อนสมัยใหม่ (Pre-Modern) สมัยใหม่ (Modern) และหลังสมัยใหม่ (Postmodern) สู่อินเตอร์เนชันแนลและวิสัยทัศน์ใหม่ในแนวนักปรัชญาและนักวิชาการที่ศึกษาวิถีคิดหรือเส้นทางแนวคิด ในขณะที่จอห์น แมคกอแวน (John McGowan) สืบย้อนความคิด Postmodernism ทั้งในแนว Poststructuralist, Neo-Marxist และ Neo-Pragmatist กลับไปที่ประเพณีทางความคิดของ เกนต์ (Kant), เฮเจล (Hegel), มาร์กซ์ (Marx) และ ไนซ์เช (Nietzsche) และนักวิชาการอีกคนหนึ่ง คือ เดวิด ไลยอน (David Lyon) ก็เห็นว่า ต้นแบบทางความคิด Postmodernism มีปรากฏตั้งแต่มาร์กซ์ เรื่อยลงมาถึง ไนซ์เช, จอร์จ ซิมเมล (Georg Simmel) และ ไฮเดกเกอร์

การสืบค้นความเป็นมาของความคิด Postmodernism ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญต่อ ไนซ์เช และไฮเดกเกอร์มากกว่าคนอื่น โดยเฉพาะแฮเบอร์แมส นั่นถือว่า ไนซ์เช เป็นจุดเปลี่ยนทางความคิดที่สำคัญ อย่างไรก็ตาม สตีฟ เบสต์ (Steve Best) และ ดักลาส คิลเนอร์ (Douglas Kellner) เห็นว่านักปรัชญาสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลทางความคิดต่อนักคิดในกระแส Postmodernism ในเวลาต่อมาเหล่านี้ รวมไปถึงโซเรน เคิร์คการ์ด (Soren Kierkegaard) (ซึ่งเป็นต้นแบบความคิดอัตถิภาวนิยมคนหนึ่ง) ด้วย

โซเรน เคิร์คการ์ด (Kierkegaard, 1997) นักปรัชญาศาสนาชาวเดนมาร์ก มีความสนใจกว้างขวาง ตั้งแต่ปรัชญาไปจนถึงวรรณคดีวิจารณ์ เคิร์คการ์ดก็เช่นเดียวกับนักคิดสำคัญในคริสต์ศตวรรษที่ 19 หลายคนที่ทำทลายหลักเหตุผลและทฤษฎีสมัยใหม่ที่พัฒนาขึ้น โดยเฉพาะในช่วง 2 ศตวรรษก่อนหน้านั้น เขาเห็นว่าการครุ่นคิดในเชิงเหตุผลเป็น “อันตราย” ในแง่ที่เป็น

รูปแบบหนึ่งของการจงใจที่จะทำลายลงได้ก็ด้วยการหวนกลับไปสู่ญาณวิถีทางศาสนา การครุ่นคิดเชิงเหตุผลขจัดความรู้สึก แรงบันดาลใจ และสภาพความเป็นไปโดยสมัครใจ ไม่ต้องมีการบังคับผลักดัน อันเป็นเงื่อนไขสำคัญของการดำรงอยู่อย่างผูกพันกับจิตวิญญาณในส่วนลึกและพระผู้เป็นเจ้าในยุคสมัยที่ถูกครอบงำด้วยกฎเกณฑ์ข้อบังคับต่าง ๆ การดำรงอยู่ในลักษณะเช่นนี้ย่อมถูกขัดขวางในทุกๆทาง ดังนั้น สำหรับเขาแล้ว การมีความรู้สึกและสำนึกทางอารมณ์ (Passion) ต่างหาก ไม่ใช่การครุ่นคิด (Reflection) ที่จะป็นหลักประกันการมีสภาพที่เหมาะสม ตึงระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง โดยไม่ก่อให้เกิดความก้าวร้าวรุนแรงต่อกัน

การขาดความรู้สึกสำหรับเคิร์ทการ์ดแล้ว ย่อมหมายถึงการไม่มีสำนึกด้านจิตวิญญาณ ในทางลึก ไม่มีการกระทำและความผูกพันที่จะมาเป็นแรงจูงใจใด ๆ อย่างแท้จริง เขาเห็นว่า “ความเป็นจริงมีสภาพเป็นอัตวิสัย” และความจริงในเชิงอัตถิภาวนิยม เช่นนี้มีคุณค่ามากกว่า ข้ออ้างทางปรัชญาหรือวิทยาศาสตร์มากมายนัก หลักเหตุผลของสมัย Enlightenment และ วิทยาศาสตร์สมัยใหม่มิได้ให้ความหมายใด ๆ ในลักษณะนี้ จึงตรงข้ามกับทั้งความรู้สึกทาง อารมณ์และแรงบันดาลใจที่ได้จากศิลปะและความหลุดพ้นทางศาสนาที่ไม่มีขีดจำกัดและมีอาจ บรรยายได้

เฟร์ดิริช ไนซ์เซ (Nietzsche, 1844-1900) นักปรัชญาชาวเยอรมัน มีความเชื่อ เช่นเดียวกับ เคิร์ทการ์ดว่าความคิดและหลักทางศีลธรรมและศาสนาร่วมสมัยของเขา มีส่วนทำลาย ความเป็นตัวคนเฉพาะของคน แต่เขาเห็นต่างไปจากเคิร์ทการ์ด ที่ยังยึดมั่นในหลักทางศีลธรรม และศาสนา โดยถือว่าหลักทางศีลธรรมและศาสนาในทุกรูปแบบที่มีอยู่ โดยเฉพาะคริสต์ศาสนา กัดขี้ต่อด้านพลังแห่งชีวิตและเป็นอันตรายต่อความเป็นปัจเจกบุคคล การวิพากษ์ทางปรัชญาของ ไนซ์เซจะกลายมาเป็นความคิดอัตถิภาวนิยมสมัยใหม่และปรัชญาที่ศึกษาวิถีคิดหรือเส้นทางแนวคิด ในเวลาต่อมา จึงทำให้เขาได้รับการยอมรับว่า เป็นต้นตำรับความคิดคนหนึ่งของทั้ง 2 กระแส โดยเฉพาะเป็นจุดเชื่อมโยงสำคัญจากอัตถิภาวนิยมมาสู่สำนักปรัชญาและนักวิชาการที่ศึกษาวิถีคิดหรือ เส้นทางแนวคิด

ประเด็นทางความคิดที่สำคัญที่จะปรากฏในปรัชญาที่ศึกษาวิถีคิดหรือเส้นทางแนวคิด ต่อมาคือ การวิพากษ์ความเป็นตัวบุคคลและเหตุผล ตลอดจนแนวคิดสมัยใหม่เกี่ยวกับความจริง การแทนความเป็นจริง (Representation) ความเป็นภววิสัย (Objectivity) และการมีมุมมองเฉพาะ ในทางความคิด (Perpectivism) และเมื่อประกอบกับการตั้งข้อสงสัยในคุณค่าของวิทยาศาสตร์ที่มี ต่อชีวิต โดยเห็นว่า “เจตนารมณ์ในการแสวงหาความจริง” และการยึดมั่นอย่างเคร่งครัดต่อความเป็นภววิสัยของวิทยาศาสตร์ เป็นเพียงข้ออ้างบังหน้าของ “เจตนารมณ์ในการแสวงหาอำนาจ” ไนซ์เซก็ได้ชื่อว่าเป็น “Postmodernist” ก่อนที่จะมีคำนี้ใช้

เส้นทางความคิดของนักปรัชญาและนักวิชาการที่ศึกษาวิถีคิดหรือเส้นทางแนวคิดมิได้มีที่มาจากวิถีคิดทางปรัชญาในแนวทางของบุคคล เช่นที่ได้กล่าวมาแล้วเท่านั้น ต้นตอความคิดสำคัญอีกแหล่งหนึ่ง ได้แก่ “โครงสร้างนิยม” (Structuralism) โดยเฉพาะที่มาจากทฤษฎีทางภาษาของเฟร์ดีนานด์ ดี เซสซัวร์ (Ferdinand De Saussure) นักภาษาศาสตร์ชาวสวิส ผลงานสำคัญของเซสซัวร์ คือ Cours De Linguistique Generale (1916) รวบรวมและเรียบเรียงขึ้นจากเค้าโครงคำบรรยายที่เขาได้เตรียมไว้ และบันทึกคำบรรยายของนักศึกษาของเขา และได้รับการตีพิมพ์หลังจากที่เขาได้เสียชีวิตไปแล้ว

หลักการสำคัญของความคิดของเซสซัวร์ คือ ไม่ว่าคำใด ๆ ในภาษาเป็นสัญลักษณ์ (Sign) และภาษาก็สื่อความหมายได้โดยระบบของสัญลักษณ์ (System of Signs) สัญลักษณ์มีองค์ประกอบ 2 ส่วน คือ “Signifier” อันได้แก่คำ (Word) หรือเสียง (Sound) ที่เราเปล่งออกมา และ “Signified” คือส่วนที่เป็นความคิด (Concept) หรือความหมายของคำ/ เสียงนั้น ๆ Signifier จึงได้แก่ลักษณะที่เป็นรูปธรรมของภาษา ในขณะที่ Signified คือ แนวคิด/ ความหมายที่เข้ามาสู่ความเข้าใจเมื่อมีการสื่อสารโดยระบบสัญลักษณ์นี้

แนวคิดสำคัญอีกประการหนึ่งของทฤษฎีทางภาษาของเซสซัวร์ก็คือ สัญลักษณ์ทางภาษา หรือ Signifier เป็นสิ่งที่กำหนดขึ้นมาเอง (Arbitrary) ในความหมายที่ว่า ไม่มีความเชื่อมโยงโดยธรรมชาติ (Natural) หากแต่เป็นความเชื่อมโยง โดยธรรมเนียมปฏิบัติ (Conventional) ระหว่าง Signifier หมายถึง เช่น ไม่มีวามเกี่ยวข้อง โดยธรรมชาติระหว่างคำว่า “Tree” ในภาษาอังกฤษกับสิ่งที่คำนี้ระบุถึงในโลกแห่งความเป็นจริงเพราะในภาษาอื่นจะได้รับสัญลักษณ์ทางภาษาอย่างอื่น เช่น “Arbre” ในภาษาฝรั่งเศส เพื่อระบุหรือหมายถึงสิ่งเดียวกัน

ภาษาจึงมิใช่ระบบที่มีการกำหนดความหมายที่แน่นอนตายตัว หากแต่เป็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยต่างๆ ที่ประกอบกันเป็นระบบดังกล่าว และความหมายก็เกิดจากความแตกต่างในบรรดาหน่วยเหล่านี้ เซสซัวร์ กล่าวว่า “ภาษาเป็นระบบของคำ (Terms) ที่อาศัยซึ่งกันและกัน โดยที่ค่า (Value) ของแต่ละคำเพียงแต่เป็นผลมาจากการมีอยู่ในขณะเดียวกันของคำอื่น ๆ”

กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ความหมายหรือการแสดงความหมาย (Signification) เกิดขึ้นในกระบวนการกำหนดความแตกต่างที่เป็นไปตามธรรมเนียมปฏิบัติ โดยไม่มีความสัมพันธ์ในลักษณะของการแทนความเป็นจริง (Relation of Representation) ใด ๆ ระหว่างถ้อยคำและสรรพสิ่งที่อยู่ในโลก ระบบของภาษาจึงมีเพียงความแตกต่างเท่านั้น การยอมรับว่า ภาษาเป็นเพียงระบบความแตกต่าง (System of Differences) โดยที่กระบวนการกำหนดความแตกต่างนี้เองที่นำไปสู่การสื่อความหมาย มีนัยที่เป็นการท้าทายความคิดและความเข้าใจพื้นฐานในปรัชญาตะวันตกอย่างสำคัญ

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์ (Symbolic Interaction Theory)

ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์สัญลักษณ์เป็นทฤษฎีหนึ่งทางสังคมวิทยาที่แมก เวเบอร์ เสนอความเห็นว่าเป็นการเน้นเกี่ยวกับเรื่องการกระทำระหว่างกัน (Interaction) ของมนุษย์ในสังคมและสัญลักษณ์ (Symbol) โดยให้ความสำคัญมนุษย์แต่ละคนหรือปัจเจกบุคคล มุ่งค้นหาความหมายในการแสดงพฤติกรรมของมนุษย์ ถือว่าการกระทำทางสังคมเป็นการกระทำที่มีความหมายของผู้กระทำ การที่มนุษย์แสดงพฤติกรรมหรือการกระทำออกมาอย่างหนึ่งย่อมมีความหมาย และมีเหตุผลอยู่เบื้องหลังการแสดงพฤติกรรมนั้น ด้วยเหตุนี้ความสัมพันธ์ที่ใคร่ที่สามารถเข้าถึงได้โดยการตีความ ก็สามารถนำมาอธิบายอย่างเป็นเหตุและผลได้ แนวคิดของเวเบอร์แสดงให้เห็นว่าการทำความเข้าใจถึงพฤติกรรมของมนุษย์นั้น จะต้องผ่านการตีความเท่านั้นจึงจะช่วยให้เข้าใจถึงพฤติกรรมของผู้กระทำได้อย่างแท้จริงและชัดเจนมากยิ่งขึ้น (Weber, 1964 อ้างถึงใน สุชาติ รัชชกุล, 2541, หน้า 25)

ต่อมาออร์จ เซอร์เบิร์ต มีด (Mead, 1964 อ้างถึงใน สุชาติ รัชชกุล, 2541, หน้า 26) ได้พัฒนาแนวคิดนี้ให้ชัดเจนขึ้นและเรียกแนวคิดนี้ว่าการอธิบายจากการตีความ (Interpretative Explanation) โดยเป็นการเน้นความสำคัญของความหมายในเชิงอัตวิสัย (Subjective Meaning) โดยเห็นว่ามนุษย์มีความเป็นอิสระที่เป็นผู้สร้างพฤติกรรม เป็นผู้ตีความหมายหรือสร้างความหมาย ไม่ใช่เป็นผู้ตกอยู่ภายใต้บังคับแต่เพียงอย่างเดียว ในการเรียนรู้ถึงความสัมพันธ์ทางสังคมของบุคคลนั้น สัญลักษณ์ เป็นสิ่งกระตุ้นให้บุคคลตอบสนองต่อสิ่งที่ถูกกระตุ้นจากบุคคลอื่น และจากความคิดของการตอบสนองนั้น ทำให้มนุษย์สามารถมีแนวทางในพฤติกรรมและการปฏิบัติตัวในเวลาต่อมา ในส่วนปัจเจกบุคคล มีด ได้กล่าวสรุปไว้อย่างชัดเจนถึงการกระทำของปัจเจกบุคคลว่าแยกออกได้เป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่เกิดจากความตั้งใจหรือความต้องการแท้จริงภายใน (Individual Intention) ซึ่งพัฒนาเป็นตัวตนของตนเอง (Self) จากกรรมพันธุ์และสายพันธุ์ทางชีวภาพของแต่ละบุคคล ความต้องการภายในจะมีลักษณะเป็นอุดมการณ์ จินตนาการ ความคิดสร้างสรรค์ และความเป็นอิสระ (Autonomy) ซึ่งอาจแสดงออกมาในลักษณะของพฤติกรรมที่สอคล้องหรือขัดแย้งกับขนบธรรมเนียมประเพณีของสังคมนั้นได้ อีกส่วนหนึ่งเกิดจากการควบคุมจากสังคมหรือการบังคับจากปัจจัยภายนอก (External Constraints) ซึ่งมนุษย์พัฒนาตัวตนส่วนนี้ขึ้นมาจากความรู้สึกหรือสายตาของผู้อื่นที่มีนัยสำคัญ (Significant Others) ทำตัวให้ตั้งงามตามสายตาหรือมาตรฐานของสังคม ตัวตนส่วนนี้จึงเป็นตัวตนทางสังคม (Social Self) ก็เป็นผลผลิตทางสังคม (Social Product) ตามสายตาผู้อื่น โดยอาศัยจิต (Self Feeling) ช่วยคิด ดังนั้นมนุษย์จึงแสดงออกในพฤติกรรมที่เป็นไปตามสังคมคาดหวังหรือต้องการในลักษณะบทบาท หน้าที่และสถานภาพทางสังคมอันเป็นพฤติกรรมตามบรรทัดฐานทางสังคมซึ่งช่วยให้สังคมนั้นมีระเบียบหรือมีความสุข

คูเลีย (Cooley, 1964, pp. 180-189 อ้างถึงใน สุชาดา รัชชกุล, 2541, หน้า 25)

ได้อธิบายถึงตัวตนและสังคมโดยเปรียบเทียบตัวตนกับกระจกเงาหรือกระจกส่องตน

(The Looking-Glass Self) ว่าคนแต่ละคนคือกระจกเงาสะท้อนผู้อื่นที่ผ่านมา ความคิดเกี่ยวกับกระจกส่องตนนี้ ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 3 ประการ คือ จินตนาการเกี่ยวกับตัวเราเองในสายตาผู้อื่น จินตนาการเกี่ยวกับการตัดสินของบุคคลอื่นที่มีต่อตัวเรา และความรู้สึกบางอย่างเกี่ยวกับตัวเอง ด้วยเหตุนี้คูเลีย สรุปแนวคิดของการกระทำในสังคมว่า สังคมเป็นการผสมผสานและการทำงานร่วมกันระหว่างตัวตนเชิงจิต (Mental Selves) ของคนหลายคน ดังนั้นทัศนภาพจำนวนมากจึงถูกนำมารวมเป็นอันหนึ่งอันเดียว โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยน หรือความสัมพันธ์ที่สร้างความประทับใจ (Impression) ต่อกัน โดยการประเมินระหว่างความคิดของตัวเราเองและของคนอื่น ๆ หลาย ๆ ด้านแล้วจึงแสดงพฤติกรรมออกมาด้วยเหตุนี้

คูเลีย จึงเสนอว่าการศึกษาการกระทำของมนุษย์ต้องให้ความสนใจเกี่ยวกับความหมายที่ผู้กระทำมีต่อสถานการณ์ที่อยู่รอบข้าง มากกว่าการศึกษาเฉพาะการบรรยายพฤติกรรมเพียงอย่างเดียว เพราะจะช่วยให้สามารถค้นหาถึงกลไกไปถึงความหมายเชิงอัตวิสัยการกระทำของมนุษย์ที่อยู่ภายใต้พฤติกรรมภายนอก และความหมายเหล่านั้น บางส่วนต้องศึกษาผ่านวิธีการทำความเข้าใจมากกว่าที่จะผ่านทางความเชื่อถือต่อรายงานถึงพฤติกรรมแต่เพียงอย่างเดียว

กอล์ฟแมน (Goffman, 1959, pp. 22-30 อ้างถึงใน สุชาดา รัชชกุล, 2541, หน้า 27) ได้เสนอแนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ว่าไม่ได้ถือว่าตัวเองเป็นของตัวผู้กระทำแต่เป็นผลผลิตของปฏิสัมพันธ์เชิงการละคร (Drama) ระหว่างผู้กระทำกับผู้ดู โดยตัวผู้กระทำจะมีฐานะเป็นผลทางการแสดงที่เกิดขึ้นจากฉากที่นำเสนอต่อผู้ดูเท่านั้น ดังนั้นในชีวิตของคนจึงประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ส่วนหน้าฉาก (Front Stage or Front Region) คือ สิ่งที่มีมนุษย์กระทำตรงตามความคาดหวังของสังคม หรือเป็นการแสดงที่จับให้คนได้ดูหรือเห็น อีกส่วนหนึ่งคือ ส่วนหลังฉาก (Back Stage or Back Region) คือสิ่งที่อยู่หลังฉากไม่ได้อยู่ในสายตาคนดู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือชีวิตส่วนตัวของบุคคลทั่วไปที่ไม่อยากให้ใครรู้ใครเห็น ซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของปัจเจกบุคคล ส่วนเวทีการแสดงหรือฉาก คือ สถานการณ์ (Situation) หรือปัญหาที่คนกำลังเผชิญอยู่ในชีวิตจริง กอล์ฟแมนได้กล่าวต่อว่า ในสังคมแล้วบุคคลทั่วไปจะแสดงการกระทำหรือพฤติกรรมภายนอก (Front Behavior) ออกมาให้ตรงกับความคาดหวังของสังคมเสมอเพื่อสร้างสัมพันธภาพหรือความประทับใจต่อกัน อันเป็นการสร้างภาพลักษณ์และการดำรงสถานภาพของตนเองไว้ขณะที่เบื้องหลังหรือพฤติกรรมส่วนตัวอาจแสดงท่าทาง การพูด หรือการกระทำที่ตรงข้ามโดยสิ้นเชิง (Back Behavior) กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ การที่จะดำรงไว้ซึ่งเสถียรภาพภาพลักษณ์เกี่ยวกับตนเอง

คนจึงตัดสินใจเลือกแสดงบทบาทหรือพฤติกรรมเพื่อให้คนในสังคมทั่วไปพึงพอใจและยอมรับได้

บลูเมอร์ (Blumer, 1969, pp. 148-185 อ้างถึงใน สุชาติ รัชกุล, 2541, หน้า 27)

ได้พัฒนาแนวคิดการปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ให้เป็นระบบมากยิ่งขึ้น และได้ให้ความหมายของ ทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์ว่าหมายถึงข้อเท็จจริงที่ว่ามนุษย์ตีความหรือให้นิยามซึ่งกันและกัน แทนที่จะมีเพียงปฏิกิริยาต่อการกระทำของกันและกันเท่านั้น พร้อมกันนี้บลูเมอร์เสนอแนวคิด ลักษณะการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ที่เกี่ยวกับการตีความหรือให้ความหมาย 3 ประการ คือ

1. สังคมมนุษย์ประกอบด้วยบุคคลทั้งหลายที่มีอัตตา ซึ่งหมายถึงความสามารถในการเป็นวัตถุแห่งการกระทำของตนเอง กล่าวคือมนุษย์สามารถกระทำกับตนเองเหมือนกับที่กระทำ ต่อคนอื่น ๆ รับรู้ ชี้นำ ตีความวัตถุและเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสิ่งแวดล้อมให้กับตนเอง

2. การกระทำของบุคคลไม่ใช่สิ่งที่ถูกปลดปล่อยจากแรงขับตามธรรมชาติ แต่เป็นผล จากการสร้างสรรค์โดยบุคคลอื่น ๆ จากการบันทึกและการตีความลักษณะต่าง ๆ ของสถานการณ์ ที่เขาได้ก่อการกระทำนั้น ๆ ขึ้นมา

3. การกระทำร่วมกันหรือการกระทำของกลุ่ม เป็นผลจากการประสานการกระทำของแต่ละบุคคลเข้าหากัน จากการที่แต่ละคนตีความและคาดหวังถึงการกระทำของกันและกัน ตามทัศนภาพนี้สังคมมีลักษณะเป็นกระบวนการ (Processual) คือ เป็นพลวัตแห่ง การปรับการกระทำเข้าหากันและกัน แต่ละคนกระทำตามวิถีทางที่ตีความได้จากการกระทำของ คนอื่น อัตตาหรือตัวเองก็อยู่ในรูปของกระบวนการเช่นกัน ดังนั้นตัวเองในทัศนะนั้นจึงหมายถึง กระบวนการสื่อสารที่ดำเนินอยู่ตลอดเวลา เป็นพลวัตแห่งการบังชี้ให้ตัวเองจากการสวมรับทัศนะที่ คนอื่นมีต่อตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่งทัศนะของบุคคลที่มีนัยสำคัญ (Significant) ซึ่งหมายถึงคน ทั้งหมดที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อลักษณะที่บุคคลนิยามตนเอง หรือกำหนดเอกลักษณ์ให้กับตนเอง รวมทั้งกำหนดแนวทางการกระทำที่สอดคล้องกับนิยามที่ได้รับด้วย

จะเห็นว่าทฤษฎีนี้มองภาพรวมทั้งผู้กระทำ การกระทำ และความหมายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นจากการปฏิสังสรรค์ระหว่างบุคคล นอกจากนั้นแล้ว บลูเมอร์ยังอธิบายว่าการปฏิสังสรรค์ของ บุคคลเป็นกระบวนการตีความ (Interpretation Process) โดยประกอบด้วย 2 ขั้นตอนดังนี้ (Blumer, 1969, pp. 2-5 อ้างถึงใน สุชาติ รัชกุล, 2541, หน้า 28)

ขั้นตอนแรก ผู้กระทำจะเป็นผู้บังชี้กับตัวเองในสิ่งที่ตนเป็นผู้กระทำ คือบุคคลจะชี้ให้ ตนเองทราบถึงความหมายของการกระทำนั้น ๆ ถือเป็นกระบวนการทางสังคมภายใน (Internalized Social Process) หมายถึงผู้กระทำมีการปฏิสังสรรค์กับตนเองหรือมีกระบวนการ สื่อสารกับตนเอง

ขั้นตอนที่สอง เมื่อมีการปฏิสังสรรค์กับตนเองเกิดขึ้นแล้ว การตีความจะเกิดตามมา

ฉะนั้นการตีความจึงเป็นการจัดการกับความหมายด้วยลักษณะและวิธีการต่าง ๆ ตามที่ผู้กระทำสามารถที่จะเลือกตรวจสอบ การจัดกลุ่มใหม่ หยุตการกระทำหรือมีการเปลี่ยนแปลงความหมายใหม่ให้เป็นไปตามสถานการณ์ที่ผู้กระทำกำลังเผชิญอยู่ และเป็นผู้กำหนดทิศทางของการกระทำของตนเองได้เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการของผู้กระทำเอง

ดังนั้นการตีความจึงเป็นกระบวนการที่ก่อให้เกิดความหมาย ซึ่งถูกใช้และสามารถเปลี่ยนแปลงได้ในฐานะเป็นเครื่องมือของการสร้างการกระทำ จึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงความหมายในการกระทำต่าง ๆ ของบุคคล โดยผ่านกระบวนการปฏิสังสรรค์กับตนเองก่อน (Process of Self Interaction) กล่าวได้ว่าสังคมของมนุษย์ไม่ได้ประกอบด้วยวัตถุที่มีความหมายในตัวของมันเอง แต่ความหมายนั้นขึ้นอยู่กับการให้ความหมายที่มนุษย์มีต่อสถานการณ์ต่าง ๆ

ดังนั้นกระบวนการให้นิยาม หรือตีความวัตถุทั้งหลายจึงมีการเปลี่ยนแปลง นิยามความหมายใหม่และปรับเปลี่ยนทิศทางได้ตลอดเวลา ฉะนั้นความหมายของสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นทั้งผลผลิตทางสังคมและการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นจากการให้ความหมายต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่บุคคลมีปฏิสังสรรค์ร่วมกัน แต่ความสำคัญอยู่ที่การปฏิสังสรรค์กันนั้นมีความเข้าใจตรงกันมากน้อยเพียงใด เพราะแต่ละบุคคลย่อมมีค่านิยม ความเชื่อและทัศนคติในการมองชีวิตและโลกที่แตกต่างกัน อันก่อให้เกิดเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการสร้างความหมาย การให้ความหมายและการตีความส่งผลให้เกิดความเข้าใจไม่ตรงกันในการกระทำของมนุษย์และก่อให้เกิดปัญหาขึ้น ดังนั้นทฤษฎีนี้จึงมองการปฏิสังสรรค์ระหว่างบุคคลในลักษณะเป็นกระบวนการการปรับตัวเข้าหากัน

จากหลักพื้นฐานแนวความคิดการกระทำของปัจเจกบุคคลที่ประกอบขึ้นจากปัจจัยสองประการคือ ความตั้งใจที่จะกระทำภายในตนและการถูกควบคุมหรือบีบบังคับจากภายนอกทำให้มนุษย์เลือกที่จะแสดงการกระทำหรือมีพฤติกรรมภายนอก (Presentation of Front) ให้สังคมเห็น เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่สังคมคาดหวังหรือต้องการ ในขณะที่เดียวกันก็จะมีเป้าหมายที่ตนเองต้องการแอบแฝงอยู่ในการกระทำนั้น ๆ ด้วยเสมอ ซึ่งมนุษย์จะใช้กลยุทธ์ (Strategies) แสดงพฤติกรรมออกมาเมื่อเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ทั้งนี้จะมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประสบการณ์การเรียนรู้และจินตนาการของแต่ละคนที่ได้รับมาตั้งแต่เด็กจนเติบโต (Woods, 1983, pp. 9-10 อ้างถึงใน สุชาติ รัชชกุล, 2541, หน้า 29)

กลยุทธ์ที่มนุษย์ตัดสินใจเลือกปฏิบัติเพื่อเป็นหนทางนำไปสู่เป้าหมายในสิ่งที่ต้องการนั้นจะต้องผ่านการต่อรอง (Negotiation) ก่อนเสมอ กล่าวคือก่อนการตัดสินใจเลือกกลยุทธ์หรือวิธีการเพื่อนำไปสู่การปฏิบัติจริง มนุษย์จะต้องชั่งน้ำหนักระหว่างความพึงพอใจหรือประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับสูงสุดก่อนรวมทั้งลดโอกาสที่จะก่อให้เกิดความผิดพลาดที่จะส่งผลเสียหายต่อตนเองเสมอแล้วจึงตัดสินใจเลือกวิธีการนั้นนำไปเป็นแนวทางในการปฏิบัติ

กล่าวโดยสรุปว่า แนวคิดทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์มีหลักการเน้นการกระทำระหว่างกันของมนุษย์ในสังคม โดยให้ความสำคัญในการเข้าใจพฤติกรรมของปัจเจกบุคคลโดยการตีความมองว่ามนุษย์เป็นผู้ที่กำหนดหรือให้ความหมายต่อพฤติกรรมของตน ที่มีต่อสถานการณ์ต่าง ๆ (Subjective Meaning) ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ถูกกระทำเพียงอย่างเดียว ดังนั้นมนุษย์จึงสามารถให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ ทั้งหลาย รวมทั้งมีการเปลี่ยนแปลง นิยามความหมายใหม่และปรับเปลี่ยนทิศทางได้ตลอดเวลา ทั้งนี้เพราะสังคมมีลักษณะเป็นกระบวนการพลวัต (Dynamic Process) ที่ต้องมีการปรับตัวเข้าหากันตลอดเวลา แนวคิดนี้ยังมองว่าการกระทำใด ๆ ของมนุษย์มักจะประกอบด้วย 2 ส่วนที่เป็นความตั้งใจหรือความต้องการแท้จริงภายในคน (Internal Intention) และส่วนที่ถูกควบคุมหรือถูกบังคับจากสังคมภายนอก (External Constraints) ดังนั้นการดำเนินชีวิตของมนุษย์จึงมี 2 ส่วน คือ ส่วนที่ต้องแสดงให้สังคมเห็นอันเป็นพฤติกรรมที่สังคมคาดหวังหรือต้องการให้เห็น เพื่อสร้างภาพพจน์หรือความประทับใจให้กับผู้อื่น ส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะพฤติกรรมที่เป็นไปตามกฎระเบียบ จารีตประเพณีและกฎหมาย แต่อีกส่วนหนึ่งเป็นพฤติกรรมเบื้องหลังหรือส่วนตัวที่เป็นความรู้สึกที่ขัดแย้งกับสังคม ผิดศีลธรรมหรือกฎหมาย แต่จากการขัดเกลาทางสังคมทำให้มนุษย์สามารถเลือกการกระทำที่เป็นการสร้างความประทับใจให้กับผู้อื่นได้ ผู้วิจัยนำแนวคิดนี้มาใช้ในการวิจัยเพราะกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของเกษตรกรเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งเป็นทัศนภาพของการปฏิสังสรรค์ระหว่างบุคคลกับสังคม โดยเน้นที่เกษตรกรเป็นผู้กระทำการทางสังคม เป็นผู้กำหนดความหมายหรือตีความการกระทำของตนเองภายใต้สถานการณ์ที่ตนเองเผชิญอยู่ (สุชาติ รัชชกุล, 2541, หน้า 29-30) การนำแนวคิดนี้มาใช้จะสามารถอธิบายและทำความเข้าใจถึงกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดของเกษตรกรบ้านท่าตะเภา จังหวัดตราด จากจุดยืนของเกษตรกรผู้เผชิญกับสถานการณ์โดยตรง อันจะได้ข้อมูลตรงตามความเป็นจริงตามทัศนภาพของเกษตรกรบ้านท่าตะเภาได้อย่างลุ่มลึกมากกว่าจะศึกษาจากทัศนคติของผู้อื่นที่ไม่ได้เป็นผู้เผชิญสถานการณ์ด้วยตนเอง ซึ่งอาจตีความหรือให้ความหมายตามทัศนภาพของผู้รักษากฎระเบียบ จารีตประเพณีของสังคม อันส่งผลให้ได้ข้อมูลคนละชุดที่แตกต่างกันได้ การนำแนวคิดทฤษฎีปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์มาใช้จะช่วยในการอธิบาย เพื่อทำความเข้าใจความหมายหรือนิยามกระบวนการเรียนรู้และวิถีคิดว่าหมายความว่าอะไร และเมื่อเกษตรกรเผชิญกับสถานการณ์ต่าง ๆ ใช้วิธีการอะไรในการเผชิญกับสถานการณ์นั้น ๆ และก่อนตัดสินใจเลือกกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งได้มีการต่อรองกับตนเองอย่างไรบ้าง และมีเหตุผลอะไรจึงทำให้ตัดสินใจที่จะกระทำกรนั้น ๆ

ประวัติหมู่บ้าน

ตำบลหนองเสม็ดเป็นชื่อที่ได้มาโดยเมื่อสมัยก่อนมีหนองน้ำแห่งหนึ่งในตำบลหนองเสม็ด มีดินเสม็ดขึ้นอยู่เป็นจำนวนมากในบริเวณนั้น ชาวบ้านจึงพากันเรียกหนองน้ำแห่งนี้ว่า “หนองเสม็ด” เมื่อมีตำบลเกิดขึ้นจึงเรียกว่า ตำบลหนองเสม็ด เมื่อวันที่ 30 มีนาคม 2539 ด้รับการจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของจังหวัดตราด ที่ทำการตั้งอยู่บนถนนสายตราด – แหลมสอก อยู่ห่างจากอำเภอเมืองตราดเป็นระยะทางประมาณ 2 กิโลเมตร เนื้อที่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ดมีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 14,150 ไร่ หรือประมาณ 23 ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะสำหรับการเกษตร โดยอาศัยน้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทานซึ่งอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำเขาระกำ โดยอ่างเก็บน้ำนี้สามารถพัฒนาให้มีศักยภาพเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญได้ สภาพอากาศโดยทั่วไปร้อนชื้น มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี อาณาเขตทางทิศเหนือติดต่อกับเทศบาลเมืองตราดและตำบลวังกระแจะ ทิศใต้และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลหนองโสน ส่วนทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลหนองคันทรง

องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด มีจำนวนหมู่บ้านที่อยู่ในความรับผิดชอบทั้งสิ้นจำนวน 7 หมู่บ้าน มีประชากรทั้งสิ้น 7,169 คน แบ่งเป็นชาย 3,506 คน และหญิง 3,663 คน ซึ่งมีความหนาแน่นเฉลี่ยคิดเป็น 96 คน/ตารางกิโลเมตร มีจำนวนครัวเรือนทั้งสิ้น 2,029 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา และประกอบอาชีพเกษตรกรรม ข้าราชการ รับจ้าง ค้าขาย และทำการประมงตามลำดับ ในด้านสภาพทางสังคมทางการศึกษาของพื้นที่ในตำบลหนองเสม็ดมีโรงเรียนในระดับประถมศึกษาจำนวน 2 แห่ง นอกจากนี้ยังมีศูนย์การเรียนนอกโรงเรียนจำนวน 1 แห่ง และที่อ่านหนังสือพิมพ์ประจำหมู่บ้านจำนวน 2 แห่ง ทางด้านสถาบันและองค์กรทางศาสนา มีวัดจำนวน 4 แห่ง สำนักสงฆ์และศาลเจ้าที่ละ 1 แห่ง ด้านสาธารณสุขตำบลมีเพียงสถานีอนามัยประจำตำบล 1 แห่งเท่านั้น

การคมนาคมขนส่งมีทั้งถนนที่คอนกรีตและถนนลูกรังจำนวนอย่างละ 30 สาย การโทรคมนาคมมีเพียงโทรศัพท์สาธารณะจำนวน 8 แห่งเท่านั้น ทุกหมู่บ้านในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ดมีไฟฟ้าใช้แต่ไม่ครบทุกครัวเรือน มีจำนวน 20 ครัวเรือนที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ แหล่งน้ำทางธรรมชาติมีทั้งลำน้ำ ลำห้วย บึง หนองและอื่น ๆ ส่วนแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นมีฝาย บ่อน้ำตื้น บ่อโยก สระเก็บน้ำ เป็นต้น ส่วนทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ป่าชายเลน ศักยภาพของชุมชนหนองเสม็ดนั้น ประชากรมีการรวมกลุ่ม เช่น กลุ่มอาชีพ กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มออมทรัพย์ และกลุ่มอาสาสมัครชุมชน เป็นต้น

บ้านท่าตะเภาเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ในพื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลหนองเสม็ดซึ่งเป็นพื้นที่ในความรับผิดชอบขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด จำนวนประชากรมีจำนวนทั้งสิ้น 1195 คน แยกเป็นชาย 569 คน และหญิง 626 คน มีจำนวนทั้งสิ้น 226 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา และประกอบอาชีพทำนาและประมงน้ำเค็ม ในปัจจุบันมีนางสาวฉายา อาสยัสถิตเป็นผู้ใหญ่บ้าน

ภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่ม เหมาะแก่การทำการเกษตรโดยเฉพาะการทำนาโดยอาศัยน้ำจากคลองส่งน้ำของชลประทานซึ่งอาศัยน้ำจากอ่างเก็บน้ำเขาระกำเช่นเดียวกับหมู่บ้านอื่น ๆ ในตำบล ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ คือ ป่าชายเลน แหล่งน้ำทางธรรมชาติมีทั้งลำน้ำ ลำห้วย บึง หนองและอื่น ๆ ส่วนแหล่งน้ำที่สร้างขึ้นมาคือ บ่อน้ำตื้น บ่อโยก สระเก็บน้ำ นอกจากนี้ประชากรยังมีการรวมกลุ่มทางอาชีพ เช่น กลุ่มผู้ประกอบอาชีพการทำนา และกลุ่มประมงพื้นบ้าน เป็นต้น (องค์การบริหารส่วนตำบลหนองเสม็ด, 2546)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่ามีการวิจัยหลายท่านที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอ ดังนี้

กิจชัย ส่องเนตร (2544) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “กระบวนการเรียนรู้คนตรีพื้นบ้านวงสละซอปิ่นของครูศิลป์ ในอำเภอเมือง จังหวัดน่าน” การวิจัยครั้งนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาสภาพบทบาทและกระบวนการเรียนรู้คนตรีพื้นบ้านวงสละซอปิ่นของครูศิลป์ ในอำเภอเมือง จังหวัดน่าน งานวิจัยเป็นการศึกษาพฤติกรรมการเรียนการสอนคนตรีพื้นบ้านวงสละซอปิ่น ของครูกลุ่มศิลป์ ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดน่าน โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูล ขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ ได้จำแนกเป็น 4 ประเด็น คือ ขั้นเตรียมการขั้นการ เรียนรู้ ขั้นการสร้างประสบการณ์ และขั้นการวัดผลและประเมินผล ผลการวิจัยพบว่าครูศิลป์ที่ดำเนินการเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ มี 2 ยุค คือ ยุคในอดีต คือ ครูไชยลังกา เกรือแสนครูคำผาย นุบิง และศิลป์อิสระในท้องถิ่น ในยุคปัจจุบันส่วนใหญ่คือ ครูศิลป์ที่เป็นศิษย์ของครูทั้ง 2 ท่านและศิลป์อิสระ ดำเนินการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ในสถานศึกษานอกระบบโรงเรียนและแบบพื้นบ้าน ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ของคนตรีพื้นบ้าน รูปแบบการสอนมี 2 แบบคือรูปแบบที่ 1 กระบวนการเรียนรู้แบบในระบบและนอกระบบ ครูศิลป์เป็นผู้เดินทางไปสอนให้ผู้เรียนตามสถานที่ต่าง ๆ การเรียนรู้โดยครูสอนสาธิต ฝึกเลียนแบบ ทำซ้ำ มีการกำหนดเวลาเรียนที่แน่นอน เรียนรู้ระยะสั้น ๆ สาระการเรียนรู้เป็นเพลงบรรเลงและการขับซอในระดับเบื้องต้น สำหรับ

การสร้างประสบการณ์โดยการแสดงใน โรงเรียน ชุมชนและท้องถิ่น การวัดผลและประเมินผล โดยการสังเกตและการปฏิบัติตามที่กำหนด การแบ่งกลุ่ม การทดสอบและการซักถาม รูปแบบที่ 2 ได้แก่ กระบวนการเรียนรู้แบบพื้นบ้าน มีวิธีการเรียนรู้แบบมุขปาฐะ โดยการใช้คำดู หูฟัง ใจคิด มือเล่น รวมแล้วเรียกว่า การเรียนทำ ผู้เรียนติดตามครู ไปแสดงดนตรีพื้นบ้านตามสถานที่ต่าง ๆ ในงานประเพณี พิธีกรรม เทศบาลของท้องถิ่น ผู้เรียนศึกษาค้นพบความรู้ด้วยตนเอง จากการสังเกต เลียนแบบ ท่องจำ ฝึกปฏิบัติเครื่องดนตรีจากของจริง การสร้างประสบการณ์ในวงซอพื้นบ้าน วงสะล้อซอปิ่น การวัดผลและประเมินผลโดยการสังเกตพฤติกรรม การเข้าร่วมกิจกรรม ทางสังคม ท้องถิ่น

คมพล สุวรรณภู (2544) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “การศึกษาและพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในด้านการดูแลรักษาสุขภาพเพื่อการพึ่งตนเองด้านสาธารณสุขของชุมชน” การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศักยภาพและทางเลือกของชาวบ้านในการดูแลรักษาสุขภาพที่ดำรงอยู่ในชุมชน 2) ศึกษาการเรียนรู้การปรับตัว และการตัดสินใจของชาวบ้านในการดูแลรักษาสุขภาพ 3) ทดลองแนวทางการพัฒนาการดูแลรักษาสุขภาพแบบมีส่วนร่วมของชุมชน 4) วิเคราะห์ปัจจัยเงื่อนไขที่ส่งผลกระทบต่อแนวทางการดูแลรักษาสุขภาพแบบมีส่วนร่วมของชุมชน ผลการศึกษาพบว่า ชาวบ้านมีศักยภาพและทางเลือกที่หลากหลายในการดูแลรักษาสุขภาพตนเองทั้งในระดับปัจเจกบุคคล/ ครอบครัว/ ชุมชน เมื่อเจ็บไข้ได้ป่วยเล็ก ๆ น้อย ๆ สามารถพึ่งตนเองได้โดยการดูแลกันเองในครัวเรือน หากไม่สามารถรักษาได้เองก็พร้อมที่จะพึ่งพาผู้ชำนาญการ ในชุมชนหรืออาศัยสถานบริการสาธารณสุขของรัฐที่อยู่ใกล้เคียง โดยชาวบ้านสามารถประยุกต์ใช้ทั้งภูมิปัญญาดั้งเดิมและภูมิปัญญาสมัยใหม่ได้อย่างกลมกลืน โดยไม่ปฏิเสธด้านใดด้านหนึ่งโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้ หากมองภาพรวมเชิงระบบ พบว่า ชาวบ้านมีทางเลือกที่หลากหลายในการดูแลรักษาสุขภาพ ได้แก่ ระบบการดูแลรักษา สุขภาพในครัวเรือนและชุมชน ระบบการแพทย์พื้นบ้านในท้องถิ่น ระบบการแพทย์แผนไทย และแผนปัจจุบันในสถานบริการสาธารณสุขของรัฐ และระบบการแพทย์ทางเลือกอื่น อย่างไรก็ตามปัจจัยที่ช่วยให้ชุมชนสามารถแสวงหาแนวทางในการดูแลรักษาสุขภาพได้อย่างหลากหลายและเหมาะสมประกอบด้วย ความสามารถในการเรียนรู้เชิงรุก ความสามารถในการปรับตัวอย่างต่อเนื่อง และวิธีคิดแบบพึ่งตนภายใต้บริบททางสังคมวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไป ทั้งนี้การพัฒนาสุขภาพอย่างมีส่วนร่วมของประชาชน โดยอาศัยการประมวลองค์ความรู้พื้นบ้านในการดูแลรักษาสุขภาพเพื่อส่งเสริมการดูแลรักษาสุขภาพตนเองจำเป็นต้องให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนในการดูแลรักษาสุขภาพ ภายใต้ปัจจัย เงื่อนไขที่สำคัญ กล่าวคือ การมีผู้รู้ท้องถิ่น การมีองค์ความรู้พื้นบ้าน ความเป็นครอบครัวและเครือญาติในชุมชน ระดับการยอมรับองค์ความรู้ ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ สังคม ความหลากหลายทางชีวภาพ และ

ระดับความสำเร็จของระบบบริการสาธารณสุขของรัฐ

สมศรี จินะวงษ์ (2544) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “การวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจและการกระจายรายได้ในชุมชน ที่ใช้แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจพอเพียง” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและปัจจุบัน 2) วิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจในชุมชนที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) วิเคราะห์การกระจายรายได้ในชุมชน ที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยวิธีวิจัยเอกสาร วิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (การสัมภาษณ์เชิงลึก การสัมภาษณ์กลุ่ม การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม) และวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (วิธี Decomposability โดยใช้ Gini Coefficient กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 123 ครัวเรือนในชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ และจำนวน 49 ครัวเรือนในชุมชนพอเพียง จังหวัดมหาสารคาม) ตามลำดับ ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงในอดีตและในปัจจุบันมีทั้งสิ่งที่เป็นจุดร่วมและจุดต่าง สำหรับจุดร่วมคือการเน้นในเรื่องพออยู่ พอกิน การพึ่งตนเอง การพึ่งพาซึ่งกันและกัน การมีความสุขตามอัตภาพโดยไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม จุดต่างคือ ในสภาพปัจจุบันการผลิตเป็นไปเพื่อสนองความต้องการในการบริโภคของครัวเรือนและเพื่อการค้า การบริโภคเป็นไปทั้งเพื่อสนองความต้องการในการดำรงชีวิต และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต การแลกเปลี่ยนเป็นไปทั้งในระดับชุมชน ระดับประเทศ และระดับโลก การจัดสรรหรือการแบ่งปันเป็นไปทั้งในระดับชุมชนและระดับรัฐ 2) กระบวนการเรียนรู้กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอาศัยปัจจัยการเรียนรู้ ทั้งปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัยสภาพแวดล้อม โดยมีลักษณะการเรียนรู้ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและการรวมกลุ่มจากแหล่งเรียนรู้ทั้งจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน โดยชุมชนบ้านสุขใจ จังหวัดกาฬสินธุ์ ใช้ศรัทธาที่มีต่อบุคคล และชุมชนพอเพียง จังหวัดมหาสารคาม ใช้ความศรัทธาในตนและกระบวนการมีส่วนร่วมเป็นเครื่องหนุนนำการเรียนรู้ 3) เพื่อพิจารณาจากแหล่งที่มาของรายได้ทั้งรายได้หลักและรายได้เสริม พบว่า หลังจากที่ใช้แนวทางการพัฒนาแบบเศรษฐกิจพอเพียงการกระจายรายได้ของคนในชุมชนดีขึ้น

อดุลย์ วังศรีคุณ (2543) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “การสังเคราะห์งานวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง: การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน” โดยการศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยวิธีการสังเคราะห์งานวิจัยในประเด็นต่อไปนี้ 1) ลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง 2) องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของ ชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง และ 3) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง โดยใช้วิธีการสังเคราะห์งานวิจัยที่เรียกว่า การวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาอภิมาน ผลการวิจัย พบว่า

1. ลำดับขั้นตอนของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วยลำดับขั้นตอน 7 ประการคือ ชุมชนรับรู้และตระหนักในปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันวิเคราะห์ปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันแสวงหา และเลือกแนวทางแก้ปัญหา สมาชิกชุมชนร่วมกันดำเนินการสมาชิกชุมชน ร่วมกันประเมินผลการดำเนินการ และสมาชิกชุมชนร่วมกันปรับปรุงหากดำเนินการไม่สำเร็จชุมชนส่วนใหญ่รับรู้และตระหนักในปัญหา จากการที่สมาชิกในชุมชนประสบปัญหาและรับรู้เองเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อสมาชิกในชุมชนทั้งหมด หรือส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับเรื่องการทำมาหากิน การวิเคราะห์ปัญหาของชุมชนจะร่วมกันวิเคราะห์เป็นกลุ่มย่อยหรือที่ประชุมหมู่บ้าน ชุมชนเลือกแนวทางแก้ปัญหาโดยการลองผิดลองถูกสมาชิกชุมชนร่วมวางแผนในที่ประชุมหมู่บ้านแล้วดำเนินการในลักษณะของการรวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรสถาบันและประเมิน โดยสมาชิกและผู้เข้าร่วมกัน

2. องค์ประกอบของกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ ฐานการเรียนรู้ และเนื้อหา/ องค์ความรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ที่ปรากฏในงานวิจัยส่วนใหญ่ ได้แก่ การศึกษาประสบการณ์จากชุมชนอื่น/ การศึกษาดูงาน/ การทัศนศึกษา การสนทนาปรึกษาหารือและเปลี่ยนความคิดเห็น การประชุมอย่างเป็นทางการ การปฏิบัติจริง ฐานการเรียนรู้ประกอบด้วยฐานการเรียนรู้ภายในชุมชน ได้แก่ สมาชิกชุมชน ผู้นำชุมชน และฐานการเรียนรู้ภายนอกชุมชน ได้แก่ ชุมชน บุคคล องค์กรภายนอก เนื้อหา/ องค์ความรู้ประกอบด้วย เนื้อหาด้านปัญหา/ ความต้องการพัฒนา และด้านการแก้ปัญหา/ พัฒนาชุมชน โดยที่เนื้อหาทั้งสองด้านที่ปรากฏในงานวิจัย ที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่คือ เรื่อง การทำมาหากิน

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็งประกอบด้วย ปัจจัยภายใน ปัจจัยภายนอก และปัจจัย ด้านสภาพแวดล้อม ปัจจัยภายในที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ ผู้นำที่มีคุณธรรมจริยธรรมเป็นที่ยอมรับนับถือ สมาชิกมีคุณธรรมจริยธรรม สมาชิกเห็นประโยชน์ของการพัฒนาร่วมกัน ความสัมพันธ์ในชุมชนมีความเป็นปึกแผ่น การแก้ปัญหาเกิดจากชุมชนเอง ปัจจัยภายนอกที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ แนวคิดและการปฏิบัติของนักพัฒนาจากภายนอกการสนับสนุนจากองค์กร/แหล่งทรัพยากรภายนอก ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมที่ปรากฏในงานวิจัยที่นำมาสังเคราะห์ส่วนใหญ่ ได้แก่ การดำเนินกิจกรรมอยู่บนพื้นฐานของประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น

จุมพล พรหมสาขา ณ สกลนคร (2540) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “กระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพอนามัยของชาวชนบทในภาคเหนือ” การศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพอนามัยของชาวชนบทในภาคเหนือ มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ด้านการป้องกัน โรค และการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของประชาชนในชุมชนชนบทภาคเหนือ ตลอดจนเงื่อนไขและปัจจัยต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน วิธีการศึกษา

ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาเอกสารเกี่ยวกับการเรียนรู้ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงทางสังคม และพฤติกรรมสุขภาพ ตลอดจนเอกสารข้อมูลของชุมชน และการเก็บข้อมูลจากบุคคลต่าง ๆ ในชุมชน ด้วยวิธีการสัมภาษณ์ทั้งแบบเป็นทางการและแบบไม่เป็นทางการ พร้อมกับการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม โดยใช้ระยะเวลา 1 ปีครึ่ง ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน แล้วนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ด้วยวิธีการบรรยายและอธิบาย โดยแยกเป็นหมวดหมู่และโยงความสัมพันธ์กัน ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้ ปัจจุบันกระบวนการเรียนรู้ด้านการป้องกันโรคและการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของชาวชนบทในภาคเหนือได้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตโดยในระดับครอบครัวลักษณะการสอน การดักเตือน การประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ และการสืบทอดต่อ ๆ กันมาจากเครือญาติมีน้อยลง แต่การบอกเล่าการ ปฏิบัติเป็นแบบอย่างจากลูกหลานที่เป็นนักเรียน การเรียนรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากสื่อต่าง ๆ และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับคนภายนอกครอบครัวมีมากขึ้น ในระดับโรงเรียน ลักษณะการสอน โดยตรงจากครูตามหนังสือมีน้อยลง แต่การแนะนำ การเผยแพร่จากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข การใช้ สื่อต่าง ๆ การสาธิต การฝึกปฏิบัติ การจัดกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ และการมีส่วนร่วมของนักเรียนนั้น มีมากขึ้น ส่วนในระดับชุมชนลักษณะการสอดแทรกกับการถือชนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อ และการรับบริการจากหมอพื้นบ้านมีน้อยลง แต่การรับบริการจากแพทย์แผนปัจจุบัน การแลกเปลี่ยน ประสบการณ์ระหว่างกัน การได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ และการมีส่วนร่วมของชาวบ้านนั้น มีมากขึ้น และกระบวนการเรียนรู้ระหว่างสถาบันครอบครัว โรงเรียนและชุมชนมีการเปลี่ยนแปลง โดยผลของการเรียนรู้ในครอบครัวมีต่อการเรียนรู้ใน โรงเรียนและชุมชนน้อยลง แต่ผลของการเรียนรู้ในโรงเรียนและชุมชนมีต่อครอบครัว และผลการเรียนรู้ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนมีมากขึ้น อิทธิพลของผลการเรียนรู้ระหว่างสถาบันครอบครัว โรงเรียนและชุมชน กับเวลาที่เปลี่ยนไป เป็นเงื่อนไขที่ทำให้ปัจจัยจากภายนอกมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกระบวนการเรียนรู้ในการป้องกันโรค และการส่งเสริมสุขภาพอนามัยของชาวชนบทในภาคเหนือ ได้แก่ การถือชนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อแบบดั้งเดิมมีน้อยลง การมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองมากขึ้น มีการกระจายการเมือง การปกครองที่ทั่วถึงมากขึ้น มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น มีการเข้ามาของการศึกษาสมัยใหม่ มีการพัฒนา ทางการแพทย์และสาธารณสุข รู้จักโรครวมมากขึ้น และมีการเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนมากขึ้น และปัจจัยภายใน ได้แก่ แรงจูงใจในการมีสุขภาพ ความเชื่อต่อการแพทย์แผนปัจจุบันและความ สรพชาติต่อบุคลากรการแพทย์แผนปัจจุบัน

พิทยา สายนำทาน (2539) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพอนามัยในชุมชนพื้นที่สูง” การวิจัยเรื่องกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพอนามัยในชุมชนพื้นที่สูง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา

กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยในชุมชนพื้นที่สูง และศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพอนามัยในชุมชนพื้นที่สูง ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาหมู่บ้านปู้เหิงสาม ตำบลทุ่งข้าวพวง อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ เนื่องจากพื้นที่ศึกษาเป็นชุมชนพื้นที่สูงเป็นชาวเขาเผ่าลีซอที่รักความสงบ มีการอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิม ขณะเดียวกันก็มีการรับเอาวัฒนธรรมใหม่ ๆ ที่เห็นว่ามีประโยชน์ เข้ามาผสมผสานกับของดั้งเดิมที่มีอยู่ โดยเฉพาะพฤติกรรมสุขภาพอนามัย วิธีการเก็บข้อมูลใช้วิธีการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ตลอดจนศึกษาข้อมูลจากเอกสารทางราชการและเอกสารวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพอนามัยในชุมชน โดยมีแหล่งข้อมูลคือ เจ้าหน้าที่หน่วยคั้นน้ำขุนคอง ผู้นำของหมู่บ้านทั้งผู้นำเป็นทางการและผู้นำไม่เป็นทางการ เจ้าของร้านขายของชำ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน พระสงฆ์ หมอพื้นบ้าน ครู ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน ตลอดจนสมาชิกของหมู่บ้าน ระยะเวลาที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในภาคสนามใช้เวลา 1 ปี 9 เดือน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีแยกข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่และนำเสนอผลการวิเคราะห์ผลของการศึกษาพบว่า กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมสุขภาพอนามัยของสมาชิกชุมชนปู้เหิงสาม ในระยะแรกเป็นการถ่ายทอดระบบครอบครัวเครือญาติ โดยมีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษสืบทอดสู่ลูกหลาน ต่อมากระบวนการเรียนรู้ได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการกระจายความเจริญสู่ชนบทและพื้นที่ห่างไกล กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพอนามัยที่ชาวบ้านได้รับประกอบด้วยหลายกระบวนการมีทั้งกระบวนการเรียนรู้ในระบบ โรงเรียนและกระบวนการเรียนรู้นอกระบบ โรงเรียน นอกจากนี้ยังมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ด้านสุขภาพอนามัยที่มีส่วนช่วยเหลือผลักดัน ตลอดจนเชื่อมโยง ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การรับรู้และการถ่ายทอดอันประกอบด้วย ปัจจัยภายในชุมชนและปัจจัยภายนอกชุมชน กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรม ด้านสุขภาพอนามัยของสมาชิกชุมชนปู้เหิงสาม ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพอนามัยของสมาชิกชุมชนเป็นอย่างมาก จากการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมสุขภาพอนามัยไปในทางที่ดี ส่งผลต่อการมีสุขภาพอนามัยที่ดีของสมาชิกชุมชนปู้เหิงสาม'

เอกพจน์ เกษมกุลทรัพย์ (2538) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “กระบวนการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพนอกระบบของคนในเขตเทศบาลนครเชียงใหม่” การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายเพื่อศึกษากระบวนการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพนอกระบบของคนในชุมชนเขตเทศบาลนครเชียงใหม่ สภาพการณ์และบริบทชุมชนที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ในการประกอบอาชีพ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสังเกต และการสัมภาษณ์จากกลุ่มบุคคลที่เป็นกรณีศึกษา ตลอดจนผู้เกี่ยวข้อง โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาจำแนกเป็นหมวดหมู่ จากนั้นจึงตรวจสอบ

ข้อมูลและนำเสนอโดยการบรรยายและอธิบาย ผลการวิจัยพบว่าชาวชุมชนในเขตเทศบาล นครเชียงใหม่ที่ประกอบอาชีพนอกระบบ เป็นชาวชนบทที่ย้ายถิ่นเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองและ คนจนเมืองที่มีฐานะยากจน มีการศึกษาค่ำ ตลอดจนจนเป็นแรงงานไร้ทักษะฝีมือ ไม่สามารถเข้าสู่ การประกอบอาชีพภาคทางการได้ เพื่อความอยู่รอดในสังคมจึงได้ประกอบอาชีพภาคนอกระบบ โดยเรียนรู้ในการประกอบอาชีพอย่างเป็นกระบวนการ เริ่มจากการสำรวจข้อมูลเกี่ยวกับตนเอง ข้อมูล อาชีพเพื่อประเมินตนเข้าสู่อาชีพที่พอทำได้ เมื่อเกิดความสนใจ ความต้องการ จึงพัฒนา การเรียนรู้ไปสู่การเลือกประเภทอาชีพตามแบบอย่างตามประสบการณ์ ความถนัด และตามความ บังเอิญ หลังจากนั้นจึงเรียนรู้การปฏิบัติงานอาชีพ การพัฒนาอาชีพตามลำดับ โดยมีวิธีการเรียนรู้ จากการรู้เห็นวิธีการผลิต การช่วยเหลือพ่อแม่ทำงาน ตลอดจนเครือข่ายดี เพื่อน หรือเป็นลูกมือผู้รู้ ในชุมชน เป็นลูกจ้างในสถานประกอบการและพยายามสั่งสมความรู้ทักษะประสบการณ์การทำงาน โดยมีสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจ สภาพการณ์แหล่งการเรียนรู้ สภาพการณ์ทางสังคมและ วัฒนธรรมส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ด้านต่าง ๆ เพิ่มเติม จนกระทั่งกลายเป็นผู้ชำนาญการ เมื่อมี ความพร้อมจึงแยกตัวออกมาเป็นเจ้าของประกอบการด้วยตนเอง

เทียน นารินทร์ทอง (2537) ได้ทำการศึกษาในหัวข้อ “กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองของประชาชนชนบทภาคเหนือตอนบน” การศึกษาวิจัยในเรื่อง กระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองของประชาชนในชนบทภาคเหนือ ตอนบน มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาถึงบริบทของชุมชนและครอบครัว รูปแบบต่าง ๆ ของพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองและกระบวนการเรียนรู้ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพตนเองของ ประชาชนในชนบทภาคเหนือตอนบน วิธีการศึกษาวิจัยเป็นวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธี การเก็บข้อมูลโดยการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มี ส่วนร่วม การสัมภาษณ์ทั้งที่เป็นแบบ ทางกรและแบบไม่เป็นทางการ การจัดกลุ่มสนทนา ตลอดจนการศึกษาข้อมูลจาก เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการเรียนรู้ทางสังคม และเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพตนเอง โดยมี แหล่งในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือผู้นำชุมชน ประชาชน อาสาสมัคร สาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ปฏิบัติงานในชุมชน เป็นต้น โดยใช้ระยะเวลาในการรวบรวม ข้อมูลในภาคสนาม 1 ปี การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีแยกแยะ ข้อมูลออกเป็นหมวดหมู่แล้วนำเสนอ ผลการวิเคราะห์ด้วยการบรรยายเชิงวิเคราะห์ ผลการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้ กระบวนการเรียนรู้ ทางสังคมที่ส่งผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองของประชาชนในชนบทนั้น มีบริบทของชุมชนเข้ามา มี ส่วนสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้เพื่อการดูแลสุขภาพตนเองของ ประชาชนในชุมชน โดยเฉพาะ การเรียนรู้ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ โดยจะมีแหล่งเรียนรู้ที่มีทั้งภายในชุมชนเอง อาทิเช่น ระบบ เครือญาติ เพื่อนบ้าน หมอพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมประเพณี และมีแหล่งเรียนรู้ที่นำข่าวสารความรู้

ที่มาจากภายนอกชุมชน ซึ่งอาจจะผ่านประชาชนที่เป็นอาสาสมัครหรือสมาชิกขององค์กร ด้านสาธารณสุขต่าง ๆ ตลอดจนมีโอกาสได้ติดต่อสื่อสาร การคมนาคมกับคนภายนอกชุมชนและจากสื่อมวลชนต่าง ๆ ซึ่งจะทำให้เกิดรูปแบบของพฤติกรรม การดูแลสุขภาพตนเองทั้งก่อนการเจ็บป่วย ระหว่างการเจ็บป่วยและหลังการเจ็บป่วยที่แตกต่างกัน โดยพฤติกรรมก่อนการเจ็บป่วยจะมีทั้งรูปแบบของการปฏิบัติตัว เพื่อป้องกันโรคและรูปแบบของพฤติกรรมที่ไม่ได้ป้องกันโรค โดยเฉพาะแต่ผลของการปฏิบัตินั้นสามารถที่จะป้องกันโรคได้ เมื่อมีอาการเจ็บป่วยไม่สบาย ประชาชนก็จะมีพฤติกรรมระหว่างการเจ็บป่วยที่อาจจะเริ่มตั้งแต่การไม่ปฏิบัติสิ่งใดเลย ปล่อยให้หายไปเอง การปฏิบัติตัวด้วยวิธีการต่าง ๆ โดยไม่ใช้ยา การรักษาโดยการใช้จ่ายจากการซื้อยากินเอง การใช้จ่ายสมุนไพร การไปรับการรักษาพยาบาลกับบุคลากรทางการแพทย์ และสาธารณสุขทั้งจากภาครัฐและของเอกชนหรือการรักษาแบบพื้นบ้านด้วยพิธีกรรมและทางไสยศาสตร์ ซึ่งพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองระหว่างการเจ็บป่วยของประชาชนนี้ ส่วนใหญ่จะเข้ารับการรักษาตามระบบการแพทย์แผนปัจจุบันก่อน เมื่อผลของการรักษาไม่ได้ผลหรือ ถ้าช้า ประชาชนก็จะกลับมาสู่ สังคมการเรียนรู้จากภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งในด้านพุทธศาสตร์ ไสยศาสตร์ ตลอดจนกายภาพบำบัดที่มีใช้อยู่ในชุมชนรับ ไปปฏิบัติควบคู่ไปกับการรักษาแบบแพทย์แผนปัจจุบัน และเมื่อประชาชนหายเป็นปกติแล้วประชาชนก็จะมี พฤติกรรม หลังการเจ็บป่วยที่มีตั้งแต่การปฏิบัติตัวตามปกติเหมือนกันกับก่อนการเจ็บป่วย การปฏิบัติตัวโดยวิธีต่าง ๆ โดยไม่ใช้ยาหรือการรักษาตัวเองต่ออีกระยะหนึ่งจนกว่าจะมั่นใจว่าร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรงเหมือนเดิม โดยพฤติกรรมดูแลสุขภาพตนเองของประชาชนในระยะต่าง ๆ นี้ ก็จะเป็นตัวแบบของการเรียนรู้ทางสังคมที่สำคัญของประชาชนต่อไป

งานวิจัยเกี่ยวกับเกษตรกร

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีนักวิจัยหลายท่านที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกร ซึ่งผู้วิจัยขอนำเสนอ ดังนี้

กาญจนา ตัญยาธิคม (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องผลกระทบของตลาดปัจจัยการผลิตต่อการตัดสินใจใช้ปัจจัยการผลิต และประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรรายย่อย การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์คือ เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบ ของตลาดปัจจัยการผลิตต่อการตัดสินใจใช้ปัจจัยการผลิต และ ประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองและเกษตรกร ผู้ปลูกกระเทียม โดยใช้แนวความคิดในเรื่องสมการกำไรของ Lau and Yotopoulos เกษตรกรตัวอย่างที่ทำการศึกษา มีทั้งหมด 231 ราย โดยเป็นเกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองอำเภอ พรวัว 57 ราย เกษตรกรผู้ปลูกกระเทียม อำเภอพรวัว 51 ราย เกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองอำเภอฝาง 60 ราย และเป็นเกษตรกร ผู้ปลูกกระเทียม อำเภอฝาง 63 ราย ข้อมูลที่ศึกษาเป็นข้อมูล การผลิต ปี พ.ศ.2538 ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกร

ผู้ปลูกถั่วเหลืองและเกษตรกร ผู้ปลูกกระเทียมที่เผชิญกับตลาดปัจจัยการผลิตที่มีการแข่งขันมาก คือ เกษตรกรในอำเภอฝาง และเกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองและ เกษตรกรผู้ปลูกกระเทียมที่เผชิญกับตลาดปัจจัยการผลิตที่มีการ แข่งขันน้อยคือ เกษตรกรในอำเภอพร้าวมีการตัดสินใจเลือกใช้ และเลือกซื้อปัจจัยการผลิตปุ๋ยเคมี สารเคมี และเมล็ดพันธุ์ใหม่ แตกต่างกัน สามารถสรุปได้ดังนี้ การตัดสินใจใช้ปัจจัยการผลิต ปุ๋ยเคมีและสารเคมีขึ้นอยู่กับสภาพและความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ เพาะปลูก การตัดสินใจเลือกซื้อหรือเลือกใช้ปัจจัยการผลิตส่วนใหญ่เกษตรกรจะตัดสินใจด้วยตนเองโดยพิจารณาจากคุณภาพหรือ เป็นชนิดที่คุ้นเคยใช้เป็นประจำ ส่วนการตัดสินใจเลือกใช้ เมล็ดพันธุ์ของเกษตรกรขึ้นอยู่กับคุณภาพของเมล็ดพันธุ์ คือ ให้ผลผลิตดี เหมาะสมกับสภาพพื้นที่เพาะปลูก เกษตรกรที่ ตัดสินใจเลือกใช้ปัจจัยการผลิตตามคำแนะนำของสถาบันการ เกษตรและร้านขายปัจจัยการผลิตมีอยู่เพียงร้อยละ 5.73 และ ร้อยละ 8.79 ตามลำดับ และเกษตรกรที่ตัดสินใจเลือกใช้ปัจจัยการผลิตตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรมีเพียง ร้อยละ 2.95 เนื่องจากการเข้าไปให้คำแนะนำการพบปะกับ เกษตรกรยังมีไม่ทั่วถึงและไม่เพียงพอ เกษตรกรจะซื้อปัจจัย การผลิตจากแหล่งใดนั้นขึ้นอยู่กับความสะดวกของเกษตรกร และการเป็นสมาชิกของสถาบันเกษตรกร โดย เกษตรกรผู้ปลูก ถั่วเหลืองอำเภอพร้าวร้อยละ 61.36 จะซื้อปุ๋ยเคมีจากสถาบัน การเกษตร ในขณะที่ เกษตรกรผู้ปลูกกระเทียมร้อยละ 68.63 จะซื้อจากร้านขายปัจจัยการผลิต ส่วนเกษตรกรผู้ปลูก ถั่วเหลือง อำเภอฝางร้อยละ 66.67 จะซื้อปุ๋ยเคมีจากร้านขายปัจจัยการ ผลิต ในขณะที่เกษตรกร ผู้ปลูกกระเทียมร้อยละ 73.33 จะซื้อ จากสถาบันการเกษตร เกษตรกรผู้ปลูกถั่วเหลืองและผู้ปลูก กระเทียมทั้งสองอำเภอส่วนใหญ่จะซื้อสารเคมีและเมล็ดพันธุ์ จากร้านขายเอกชนร้อยละ 75.70 และ ร้อยละ 81.67 ตามลำดับ เกษตรกรร้อยละ 76.77 ระบุว่า ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับการ ใช้ปัจจัยการผลิต สำหรับปัญหาที่พบได้แก่ ปัญหาการปลอมปนของ ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีมีผลกระทบต่อสุขภาพ ของผู้ใช้ สารเคมี มีชนิดและยี่ห้อให้เลือกเป็นจำนวนมากซึ่งทำให้เกษตรกรมีความ ยุ่งยากใน การตัดสินใจเลือกใช้สารเคมีเนื่องจากขาดความรู้ ความเข้าใจไม่สามารถเลือกให้ตรงกับ โรคหรือแมลงที่พบ และ เป็นเหตุให้เกษตรกรมักเลือกใช้สารเคมีชนิดหรือยี่ห้อเดิมที่เคย ใช้ และเกษตรกร ยังประสบปัญหาเมล็ดพันธุ์คุณภาพไม่ดี อัตรา การงอกต่ำ อย่างไรก็ตามพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 80.72) พอใจกับการให้บริการของแหล่งขายปัจจัยการผลิตใน ปัจจุบันแล้ว สำหรับ เกษตรกรที่ต้องการให้แหล่งขายปัจจัยการ ผลิตปรับปรุงการให้บริการให้ความเห็นว่า ต้องการให้ ราคา ของปัจจัยการผลิตถูกลงมีปัจจัยการผลิตจำหน่ายในปริมาณเพิ่มขึ้น ผลการศึกษาต้นทุนและ ผลตอบแทน พบว่า การเพาะปลูก ถั่วเหลืองของเกษตรกรอำเภอพร้าวมีต้นทุนทั้งหมด 1,796.75 บาทต่อไร่ ในขณะที่เกษตรกรอำเภอฝางมีต้นทุนทั้งหมด 1,841.97 บาทต่อไร่ (รวมค่าแรงงาน ครอบครัว) สำหรับผลผลิตที่ได้นั้น เกษตรกรอำเภอพร้าวได้ผลผลิตถั่วเหลืองต่อไร่ 209.41

กิโลกรัม ราคาที่ขายได้เฉลี่ย 9.04 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่เกษตรกร อำเภอฝางได้ผลผลิตเฉลี่ย ต่อไร่ 183.52 กิโลกรัม และขายได้ ในราคาเฉลี่ย 7.98 บาทต่อกิโลกรัม เมื่อเปรียบเทียบผลตอบแทน ที่ได้จากการปลูกถั่วเหลืองพบว่า เกษตรกรอำเภอพร้าวได้กำไร 96.23 บาทต่อไร่หรือกำไร 0.46 บาทต่อกิโลกรัม สำหรับเกษตรกร อำเภอฝางขาดทุน 377.08 บาทต่อไร่หรือขาดทุน 2.05 บาทต่อกิโลกรัม อย่างไรก็ตามเกษตรกรก็ยังคงทำการผลิตถึงจะได้กำไร น้อยหรือขาดทุนเนื่องจากการ ข้างแรงงานตนเอง และใน อำเภอฝางก็ปลูกถั่วเหลืองเป็นพืชหมุนเวียนเพื่อเพิ่มความอุดม สมบูรณ์ ของดิน สำหรับการผลิตระเทียมเกษตรกรอำเภอพร้าวมีต้นทุนการผลิตทั้งหมด 9,538.61 บาทต่อ ไร่ ส่วนเกษตรกรอำเภอฝางมีต้นทุน ทั้งหมด 13,718.90 บาทต่อไร่ และเกษตรกรอำเภอพร้าวได้ ผลผลิตกระเทียมซึ่งเป็นผลผลิตกระเทียมสดเฉลี่ยประมาณ 2,578.49 กิโลกรัมต่อไร่ และส่วนใหญ่ จะขายผลผลิตทันทีหลังการเก็บเกี่ยว ราคาที่ขายได้เฉลี่ย 7.09 บาทต่อกิโลกรัม ในขณะที่เกษตรกร อำเภอฝางส่วนใหญ่จะขายผลผลิตในลักษณะขายแห้งคือ เก็บไว้ 1-3 เดือนจึงจะขาย เกษตรกร อำเภอฝางได้ผลผลิตกระเทียม เทียบเป็นน้ำหนักกระเทียมสดจะได้ประมาณ 2,588 กิโลกรัม ราคาที่ ขายได้เฉลี่ย 12.90 บาทต่อกิโลกรัมน้ำหนักสด เกษตรกร อำเภอพร้าวมีกำไร 8,751.71 บาทต่อไร่ หรือ 3.39 บาทต่อกิโลกรัม ส่วนเกษตรกรอำเภอฝางมีกำไร 19,662.17 บาทต่อ ไร่หรือ 7.60 บาท ต่อกิโลกรัมน้ำหนักสด ผลการศึกษาประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกรผู้ปลูก ถั่วเหลืองพบว่า เกษตรกรที่เผชิญกับตลาดปัจจัยการผลิตที่มีการ แข่งขันมากคือ เกษตรกรในอำเภอฝาง และ เกษตรกรที่เผชิญกับ ตลาดปัจจัยการผลิตที่มีการแข่งขันน้อยคือ เกษตรกรในอำเภอ พรวรมี ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน แต่แตกต่างกันไม่ มากนัก โดยเกษตรกรอำเภอพร้าวมี ประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจ มากกว่า แต่เกษตรกรทั้งสองอำเภอมิมีประสิทธิภาพทางด้านราคา ของ การใช้ปัจจัยการผลิตเท่ากัน และพบว่าเกษตรกรทั้งสองกลุ่ม ไม่ได้ผลิต ณ จุดที่ได้กำไรสูงสุด ดังนั้นสำหรับสถานการณ์ราคา ข้างต้นเกษตรกรทั้งสองกลุ่มควรลดการใช้ปัจจัยสารเคมีและ เมล็ด พันธุ์ลง สำหรับผลการศึกษาประสิทธิภาพการผลิตของเกษตรกร ผู้ปลูกกระเทียมพบว่า เกษตรกรที่ เผชิญกับตลาดปัจจัยการผลิตที่ มีการแข่งขันมากและเกษตรกรที่เผชิญกับตลาดปัจจัยการผลิตที่มี การแข่งขันน้อยมีประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจเท่ากัน แต่มี ประสิทธิภาพทางด้านราคาไม่เท่ากัน โดย เกษตรกรอำเภอฝาง มีประสิทธิภาพทางด้านราคาของการใช้ปัจจัยเมล็ดพันธุ์มากกว่า เกษตรกร อำเภอพร้าว แต่เกษตรกรอำเภอฝางมีประสิทธิภาพ ทางด้านราคาของการใช้ปัจจัยปุ๋ยเคมีและ สารเคมีน้อยกว่า เกษตรกรอำเภอพร้าว และพบว่าเกษตรกรทั้งสองกลุ่มไม่ได้ผลิต ณ จุดที่ได้กำไร สูงสุด ดังนั้นสำหรับราคาที่เป็นอยู่นี้เกษตรกร ทั้งสองกลุ่มควรที่จะเพิ่มการใช้ปุ๋ยเคมี และลดการใช้ สารเคมี และเมล็ดพันธุ์

จุฑามาศ มาลี (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการยอมรับระบบวนเกษตร บนพื้นที่สูงของเกษตรกรบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่การศึกษาเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงภูมิหลัง ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรเพื่อหาความสัมพันธ์ ระหว่างภูมิหลังปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรกับการยอมรับระบบวนเกษตรตลอดจนศึกษาปัญหาและความต้องการ ของเกษตรกรที่เกี่ยวกับการทำระบบวนเกษตร ประชากรที่ศึกษาคือเกษตรกรบ้านแม่สาใหม่ ตำบลโป่งแยง อำเภอแม่ริม จำนวน 133 ครัวเรือน รวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบ สอบถาม สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์คือค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าไคสแควร์ (Chi-Square) จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรบ้านแม่สาใหม่ส่วนมากมี อายุเฉลี่ย 33.34 ปี มีการพูดภาษาไทยได้ดี เกษตรกรได้รับแหล่ง ข้อมูลข่าวสารมาจากสื่อวิทยุโทรทัศน์ เกษตรกรมีทัศนคติต่อระบบ วนเกษตรและแปลงวนเกษตรในระดับปานกลาง แปลงวนเกษตร ส่วนมากมีขนาด 3-4 ไร่ เกษตรกรเคยทำวนเกษตรมา 4-5 ปี มีรายได้รวม 20,000 บาทต่อปี แรงงานในครัวเรือนประมาณ 5 คนต่อครัวเรือนและเกษตรกรมีการยอมรับระบบวนเกษตรบน พื้นที่สูงในระดับปานกลาง จากการทดลองสมมติฐานพบว่า อายุ แหล่งข้อมูลข่าวสาร ขนาดของแปลงวน เกษตรกรมีความสัมพันธ์กับการยอมรับระบบวนเกษตร บนพื้นที่สูง การอ่านภาษาไทย ตำแหน่งทางสังคม การได้รับคำ แนะนำส่งเสริมเกี่ยวกับวนเกษตร ทัศนคติที่มีต่อระบบวนเกษตร แรงงานในครัวเรือน และรายได้รวมของเกษตรกร ไม่มีความ สัมพันธ์กับการยอมรับแต่อย่างใด ปัญหาสำคัญที่ เกษตรกรพบคือ การขาดแคลนเมล็ดพันธุ์ กล้วยไม้ และการขาดแคลนน้ำเพื่อการเกษตรและปัญหา ต้นทุนการผลิตสูง ข้อเสนอแนะจากการวิจัยครั้งนี้ ก็คือรัฐบาลควรเผยแพร่ ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับ วนเกษตรผ่าน วิทยุ โทรทัศน์ให้มากขึ้น และควรส่งเสริมให้เกษตรกรชาวเขาทำแปลงวนเกษตรใน พื้นที่ ของตัวเองให้มากขึ้น และควรมีการขยายกล้วยไม้พันธุ์ใหม่ให้ มากขึ้นด้วย

เขวลิต ครอบรู้ (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของ เกษตรกรที่เข้าร่วมในโครงการ พัฒนาป่าชุมชนอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่การศึกษาเรื่องนี้มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโครงการพัฒนาป่า ชุมชน ตลอดจนศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางด้าน บุคคล ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคมและจิตวิทยา กับการมีส่วนร่วม ในโครงการพัฒนาป่าชุมชน ปัญหาอุปสรรคและความต้องการของ เกษตรกรที่ เข้าร่วมในโครงการพัฒนาป่าชุมชน โดยดำเนินการศึกษา ในพื้นที่ 5 หมู่บ้านของอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ได้แก่ บ้านปาง บ้านศรีบุญเรือง บ้านหนองเต่าคำใหม่ บ้านหนองหลวง พัฒนา บ้าน แม่ฮักพัฒนา ผู้ให้ข้อมูลคือเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ พัฒนาป่าชุมชนของสำนักงานป่าไม้จังหวัด เชียงใหม่ ในปีงบประมาณ 2536 จำนวน 46 คน ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบ สอบถาม และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติต่าง ๆ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและ

หาความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปร โดยใช้ค่าไคสแควร์ (Chi-Square) จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ มี อายุเฉลี่ย 41.80 ปี ระดับการศึกษาจบชั้น ป.4 ไม่มีตำแหน่ง ทางสังคม รายได้ครัวเรือนเฉลี่ย 52,043.47 บาทต่อปี เกษตรกร โดยเฉลี่ยแล้วมีความต้องการ ไม้ใช้สอยในครัวเรือนมี ความคาดหวังต่อผลประโยชน์ตอบแทนและการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ป่า ไม้อยู่ในระดับสูงแต่มีประสพการณ์ในการใช้ของป่าในระดับ ปานกลาง การมีส่วนร่วมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในการคัดเลือกพื้นที่ดำเนินโครงการฯ มากที่สุด รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการคัดเลือกพันธุ์ไม้ มีส่วนร่วม ในการปลูกและดูแลรักษาต้นไม้ มีส่วนร่วมในการประเมินผล โครงการฯ มีส่วนร่วมในการประสานงานประชาสัมพันธ์ มี ส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการจัดตั้งกลุ่มเพื่อจัดสรรผลประโยชน์ และมีส่วนร่วมในการ ฝึกอบรมตามลำดับ ในการทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระต่าง ๆ กับตัวแปรตาม พบว่า ความต้องการ ไม้ ใช้สอยในครัวเรือนและการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ป่า ไม้มีความ สัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในโครงการพัฒนาป่า ชุมชน ปัญหา และอุปสรรคของเกษตรกรที่เข้าร่วมในโครงการ พัฒนาป่าชุมชน ได้แก่ ปัญหาด้านงบประมาณจากหน่วยงานของรัฐ สำหรับซื้อวัสดุอุปกรณ์ และการดูแลรักษาภายหลังที่โครงการฯ เสร็จสิ้น รองลงมาได้แก่ ปัญหาภัยธรรมชาติ คือ ไฟป่าและการ ขาดแคลนน้ำ ปัญหาด้านพื้นที่ดำเนินโครงการฯ มีขนาดพื้นที่น้อย ปัญหาด้านชุมชนในพื้นที่โครงการฯ ในด้านที่เกษตรกรไม่สามารถ ดำเนินโครงการฯ ได้อย่างเต็มที่เนื่องจากต้องไปทำงานใน เมืองและปัญหาการบริการ ติดตามผลของเจ้าหน้าที่ของรัฐ มีไม่เพียงพอ ตามลำดับ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งนี้คือ รัฐควรจัดสรรงบประมาณในการจัดการ โครงการฯ ให้เพียงพอและส่งเสริม ด้านอาชีพให้เกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการฯ มีรายได้ เพื่อให้ เกษตรกรสามารถดูแลรักษาพื้นที่โครงการฯ ตลอดจนส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนประจำโครงการฯ เพื่อใช้เป็นงบประมาณใน การดำเนินโครงการฯ ในพื้นที่อย่างต่อเนื่องและเพิ่มอัตรา กำลังเจ้าหน้าที่ในด้านป่าชุมชน โดยเฉพาะระดับพื้นที่โครงการฯ เพื่อการดำเนิน โครงการฯ ได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ยิ่งขึ้น

นพคุณ บุญปลอด (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของเกษตรกรเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ต้นฝักหวานป่า ในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่การศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติของเกษตรกร ที่มีต่อการอนุรักษ์ต้นฝักหวานป่า ในอำเภอฮอด มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และการติดต่อสื่อสาร ของเกษตรกรของ (1) ผู้เก็บผลผลิตฝักหวานป่าเพื่อบริโภคและ จำหน่าย (2) เกษตรกรผู้ซื้อฝักหวานป่าเพื่อบริโภคที่ไม่เคยคิด จะปลูกต้นฝักหวานป่า (3) เกษตรกรที่บริโภคฝักหวานป่าที่อยาก ปลูกต้นฝักหวานป่าและ (4) เกษตรกรที่เคยหรือกำลังปลูกต้นฝัก หวานป่า ที่มีอิทธิพลต่อทัศนคติเกี่ยวกับการอนุรักษ์

ต้นผักหวานป่า ตลอดจนศึกษาปัญหาและแนวทางในการอนุรักษ์ต้นผักหวานป่า ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้คือ เกษตรกรในอำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ที่ได้จากการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง และสุ่ม ตัวอย่างแบบสุ่มอย่างง่าย เพื่อให้ได้จำนวนตัวอย่างทั้งหมด 193 ราย ได้เก็บรวบรวมข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์และใช้แบบสอบถาม ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบน มาตรฐาน และการวิเคราะห์แบบจำแนกหมู่ จากผลการศึกษาเกี่ยวกับเกษตรกรผู้เก็บผลผลิตผักหวานป่า เพื่อบริโภคและจำหน่าย พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ที่สนใจศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ การอนุรักษ์ต้นผักหวานป่า จากการทดสอบสมมติฐาน พบว่ามี ตัวแปรอิสระ 3 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับทัศนคติ ของเกษตรกรที่มีต่อการอนุรักษ์ต้นผักหวานป่า คือ ขนาดของ ฟาร์ม และความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ต้นผักหวานป่า ความถี่ ในการเข้าเมือง สำหรับเกษตรกรผู้ซื้อผักหวานป่าเพื่อการบริโภค ไม่คิดจะ ปลูกต้นผักหวานป่าส่วนใหญ่มีทัศนคติ สอดคล้องกับหลักอนุรักษ์ต้นผัก หวานป่า จากการทดสอบสมมติฐานพบว่ามีตัวแปรอิสระ 8 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับทัศนคติของเกษตรกร คือ อายุ เพศ ระดับการศึกษา ความรู้ ความเข้าใจในการปลูกผักหวานป่า ขนาดของฟาร์ม รายได้รวมของครอบครัว ความถี่ในการเข้า เมือง และการรับข่าวสาร เกษตรกรที่บริโภคผักหวานป่าที่อยากปลูกต้นผักหวานป่า ส่วนใหญ่มี ทัศนคติสอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์ต้นผักหวานป่า จาก การทดสอบสมมติฐานพบว่ามีตัวแปร อิสระ 3 ตัวแปร ที่มีความ สัมพันธ์ในทางบวกกับทัศนคติของเกษตรกร คือ เพศ ความรู้ ความเข้าใจ ในการอนุรักษ์ต้นผักหวานป่า และความถี่ในการ เข้าเมือง ส่วนเกษตรกรที่เคยหรือกำลังปลูกต้น ผักหวานป่านั้น พบว่า ส่วนใหญ่มีทัศนคติสอดคล้องกับหลักการอนุรักษ์ต้นผักหวานป่า จากการ ทดสอบสมมติฐานพบว่ามีตัวแปรอิสระ 5 ตัวแปร ที่ มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับทัศนคติของ เกษตรกรกลุ่มนี้ คือ การเป็นสมาชิกองค์กรต่าง ๆ ความถี่ในการเข้าเมืองการรับ ข่าวสารการเข้ารับ การฝึกอบรมและความรู้ความเข้าใจในการ อนุรักษ์ต้นผักหวานป่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์อย่างมี นัยสำคัญทางสถิติกับทัศนคติ ของเกษตรกรทั้ง 4 ประเภทคือ ความรู้ความเข้าใจในการ อนุรักษ์ต้น ผักหวานป่า และความถี่ในการเข้าเมืองโดยความรู้ ความเข้าใจของเกษตรกรพบว่าแบ่งเป็น 2 แบบ คือ ความรู้ แบบเป็นทางการกับความรู้แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งความรู้แบบ เป็นทางการ หมายถึง ความรู้ที่ได้รับจากโรงเรียน ส่วนความรู้ แบบไม่เป็นทางการเกิดจากการที่เกษตรกรได้รับข่าวสาร จาก แหล่งความรู้ต่าง ๆ ซึ่งเกิดจากการที่เกษตรกรมีความสัมพันธ์ กับสังคมภายนอก เช่น การที่ เกษตรกรเดินทางเพื่อไปประกอบ กิจกรรมต่าง ๆ ในเมือง เป็นต้น ปัญหาในการอนุรักษ์ต้น ผักหวานป่าของเกษตรกรที่พบคือ เกษตรกรผู้เก็บผลผลิตผักหวานป่าบางคนนิยมเก็บดอกและ ผลอ่อนของต้นผักหวานป่า ซึ่งจะทำให้การสืบต่อพันธุ์ของต้นผักหวานป่าในป่าลดน้อยลง นอกจากนี้เกษตรกรไม่รู้วิธีเพาะ เมล็ดหรือผลิตกล้าผักหวานและวิธีปลูกต้นผักหวานป่าที่ถูกต้อง

แนวทางในการอนุรักษ์ต้นฝักหวานป่า คือ หน่วยงานราชการ ที่เกี่ยวข้องควรเพิ่มความรู้ความเข้าใจในวิชาการ โดยเฉพาะ เทคนิคด้านการขยายพันธุ์และปลูกต้นฝักหวานป่าแก่เกษตรกร สำหรับป่าธรรมชาติที่มีต่อฝักหวานป่านั้น หน่วยงานของรัฐควร หามาตรการควบคุมการทำงานและการฟื้นฟูสภาพป่า โดยส่งเสริม ให้ชุมชนในท้องถิ่นดำเนินการป่าชุมชนเป็นต้น

ปรัชญา เมษสุวรรณ (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการศึกษาสภาพการเกษตรและความต้องการของเกษตรกรในการส่งเสริมการปลูกพืชไร่ฤดูแล้ง ในเขตอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการเกษตร และความต้องการของเกษตรกรในการส่งเสริมการปลูกพืชไร่ฤดูแล้ง ในเขตอำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ ในช่วงฤดูแล้ง (ตุลาคม - เมษายน) ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการทำการเกษตรของ เกษตรกร ประชากรที่ใช้ในการศึกษานี้ คือ เกษตรกรในพื้นที่ อำเภอพิชัย จังหวัดอุตรดิตถ์ จำนวน 151 คน โดยใช้โปรแกรม สถิติสำเร็จรูปเพื่อวิจัยทางสังคมศาสตร์ ซึ่งประกอบด้วยข้อมูล เกี่ยวกับลักษณะทางเศรษฐกิจสังคมและอื่น ๆ โดยใช้ร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน จากการศึกษาพบว่า ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ (75%) เป็น ชายอายุเฉลี่ย 45 ปี มีสมาชิกในครอบครัว 4-5 คน การศึกษา จบชั้นประถมปีที่ 4 และมีครอบครัวแล้ว มีพื้นที่ทำการเกษตร เฉลี่ยครอบครัวละ 26 ไร่ และส่วนมากเป็นของตนเองทั้งหมด ด้านปัญหาและอุปสรรคในการทำการเกษตร เกษตรกรประสบปัญหาผลผลิตตกต่ำ วัสดุอุปกรณ์ราคาแพง ขาดแคลนเงินทุน และความรู้ ที่ดินมีความเสื่อมโทรม แรงงานไม่มีเพียงพอ เกษตรกร มีความต้องการช่วยเหลือเกี่ยวกับแหล่งเงินทุนในอัตราดอกเบี้ยต่ำ ต้องการปรับปรุงแหล่งน้ำชลประทาน ปรับปรุงบำรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ ปรับปรุงพืชพันธุ์ให้เหมาะสมกับท้องถิ่น ต้องการปุ๋ย และยากำจัดศัตรูพืชในราคาถูก ฯลฯ ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษานี้ คือ สำนักงานเกษตร จังหวัดอุตรดิตถ์ ควรวางแผนการส่งเสริมการปลูกพืชที่มีความ เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ และตลอดมีความต้องการ เช่น โครงการส่งเสริมการปลูกพืชครบวงจร จัดตั้งกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกพืชต่างๆ นอกจากนี้ควรอบรมด้านเกษตรแก่เกษตรกร จัดทัศนศึกษาโดยการ พาไปดูงาน ไร่ นาของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จและจัดทำแปลงสาธิตการเกษตรในหมู่บ้านเพื่อเป็นตัวแทนเจ้าหน้าที่ส่งเสริมในการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรต่อไป

วัชรพร นนทจิตร (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการปลูกป่าชุมชนของเกษตรกร ผู้เข้าร่วมโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรผู้เข้าร่วมโครงการ พัฒนาป่า ไม้เขาค้อ และศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างส่วนบุคคล ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมกับการยอมรับการปลูกป่าชุมชน ตลอดจนปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรผู้เข้าร่วม

โครงการ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ เกษตรกรผู้เข้าร่วมเป็น สมาชิกอาสาสมัครหมู่บ้านป่าไม้ ในโครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ จำนวนทั้งสิ้น 126 คน เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสอบถาม ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ผลทางสถิติโดยใช้ค่าร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐาน โดยใช้ค่าไคสแควร์ และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกป่าชุมชนมีอายุเฉลี่ย 39.9 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบชั้น ป.4 มีรายได้ทั้งหมด ของครัวเรือนเฉลี่ย 57,638.10 บาทต่อปี พื้นที่ถือครองทำ การเกษตรเฉลี่ย 14.9 ไร่ การได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางด้านป่าไม้ ได้รับจาก เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาป่าไม้เขาค้อและจากเพื่อนบ้านมากที่สุด เกษตรกรส่วนใหญ่ (ร้อยละ 96.8) เคยมีประสบการณ์ ในการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติทางด้าน ป่า ไม้ และมีลักษณะการเป็นผู้นำ สำหรับการยอมรับการปฏิบัติ เกี่ยวกับการปลูกป่าชุมชนในด้านการเตรียมพื้นที่ การปลูก ต้นไม้ และการดูแลรักษาของเกษตรกรส่วนใหญ่อยู่ในระดับ ปานกลาง จากผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยที่มีความ สัมพันธ์กับการยอมรับการปลูกป่าชุมชนของเกษตรกร คือ การ ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับองศาเซลเซียสทางด้าน ป่าไม้ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ ประสบการณ์ ในการฝึกอบรม และลักษณะการเป็นผู้นำ ปัญหาเกี่ยวกับการปลูกป่าชุมชนที่พบคือ 1) ด้านการเตรียมพื้นที่ในบริเวณพื้นที่ลาดชันมักประสบกับปัญหาหน้าดินพัง ทลายในฤดูฝน 2) ด้านการปลูก นอกเหนือจากการปลูกป่าใน ฤดูฝนแล้ว เกษตรกรยังต้องการปลูกป่าในฤดูอื่นอีกด้วย แต่ขาดแคลนแหล่งน้ำสำหรับการเพาะปลูก 3) ด้านการ ดูแลรักษา มีปัญหาเรื่องดินเสื่อมคุณภาพ โรคและแมลงรบกวน ต้น ไม้ และไฟป่าเข้าทำลายต้น ไม้ที่ปลูกไปแล้ว ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการปลูกป่าชุมชน พบว่า 1) ด้าน การเตรียมพื้นที่มีข้อเสนอแนะ คือ นำหญ้าแฝกมาปลูกตามบริเวณ แนวพื้นที่ลาดชัน เพื่อป้องกันการพังทลายของดิน 2) ด้านการปลูก มีข้อเสนอแนะคือ จัดสร้างแหล่งเก็บน้ำเพื่อใช้ในการเพาะปลูก เช่น อ่างเก็บน้ำเพิ่มขึ้น 3) ด้านการดูแลรักษา มีข้อเสนอแนะ คือ เมื่อปลูกต้น ไม้แล้วหมั่นพรวนดิน ใส่ปุ๋ย หรือทำการปรับปรุง ดินโดยปลูกพืชตระกูลถั่วแทรกกระหว่าง แถวต้น ไม้ที่ปลูกไว้ และ ควรมีการทำลายต้น ไม้ที่พบว่ามีโรคหรือแมลงรบกวนเพื่อป้องกันการแพร่ระบาดไปสู่ต้นอื่น ๆ หรือใช้วิธีการทางชีวภาพในการควบคุมกำจัดศัตรูพืช ควรเตรียม อุปกรณ์สำหรับดับไฟไว้ให้พร้อมอยู่เสมอ และมีการจัดเวรยามคอยเฝ้าระวังไฟป่า

สันติ พัฒนาศักดิ์ (2539) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านตลาดจี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอค้อยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่การศึกษาเรื่องนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วม ของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชน และศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างภูมิหลังและปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และจิตวิทยา ของเกษตรกรกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน ตลอดจนศึกษาปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรใน

การอนุรักษ์ ป่าชุมชน พื้นที่ทำการศึกษาคือ บ้านตลาดขี้เหล็ก ตำบลแม่โป่ง อำเภอคอยสะเกิด จังหวัดเชียงใหม่ ผู้ให้ข้อมูลคือ หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรจำนวน 87 คน ใช้แบบสอบถามในการ รวบรวมข้อมูล ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติต่างๆ คือ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและค่าไคสแควร์ (Chi-Square) หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกร มีอายุเฉลี่ย 44 ปี การ ศึกษาอยู่ระหว่าง ป.4-ป.6 สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยจำนวน 3-4 คน อาชีพรับจ้าง ราย ได้จากการประกอบอาชีพเฉลี่ย 26,758.05 บาทต่อปี แหล่งข่าวสารที่ได้รับคือ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ เกษตรกรส่วนใหญ่เคยผ่านการฝึกอบรมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าไม้มาแล้ว สำหรับการ ใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนนั้น เกษตรกรส่วนใหญ่ใช้ประโยชน์จาก ไม้และของป่า เกี่ยวกับทัศนคติของเกษตรกรที่มีต่อการอนุรักษ์ป่าชุมชน พบว่า เกษตรกร โดยเฉลี่ยแล้วมีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ป่า ชุมชน เพราะป่าชุมชนมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวัน และเป็นศูนย์กลางของการผลิต โดยมี เกษตรกรเป็นเจ้าของและ เป็นผู้ได้รับผลประโยชน์ นอกจากนี้ป่าชุมชนยังเป็นที่รวมของ ชาวบ้าน และเป็นที่เก็บของป่าอีกด้วย ส่วนการมีส่วนร่วมของ เกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีส่วนร่วม ร่วมในการอนุรักษ์ป่าชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกป่าและ ทำแนวกันไฟรอบพื้นที่ป่าชุมชน ในการทดสอบสมมติฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง ตัวแปรอิสระต่าง ๆ กับตัวแปรตาม พบว่า อายุ การศึกษา จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการได้รับข่าวสารจาก โทรทัศน์ มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่า ชุมชน ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรในการอนุรักษ์ป่าชุมชน ได้แก่ ขาดเงินอุดหนุนจากหน่วยงานของรัฐ ไม่มีเงินทุนของ หมู่บ้านเพื่อใช้ในกิจกรรมการอนุรักษ์ป่าชุมชน และขาดผู้นำ หรือผู้ประสานงานในระดับหมู่บ้าน

ศุภราชต์ อินทรารุท (2538) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวาน เกี่ยวกับการป้องกันกำจัดแมลงศัตรู โดยการ ใช้สารเคมีใน อำเภอคลอง จังหวัดแพร่การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อทัศนคติของเกษตรกรผู้ปลูก ส้มเขียวหวานเกี่ยวกับการป้องกันกำจัดแมลงศัตรู โดยการ ใช้สารเคมี ในอำเภอคลอง จังหวัดแพร่ มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และจิตวิทยาของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวาน และเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่าง ปัจจัยส่วนบุคคล เศรษฐกิจ สังคมและจิตวิทยากับทัศนคติของ เกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานในการป้องกันกำจัดแมลงศัตรู โดยการ ใช้สารเคมี ตลอดจนปัญหาและข้อเสนอแนะในการป้องกัน กำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานในอำเภอคลอง จังหวัดแพร่ ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือ เกษตรกรผู้ปลูก ส้มเขียวหวานในอำเภอคลอง จังหวัดแพร่ จำนวน 1,250 ราย ทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling) และสุ่มตัวอย่างอย่างง่าย (Simple Randomed Sampling) เพื่อให้ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 188 ราย รวบรวมข้อมูลโดย การสัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์

ผลทางสถิติ โดยใช้ สถิติ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าไคสแควร์ (Chi-Square) และการหาค่าสัมประสิทธิ์การถ่วง (Contingency Coefficient) ผลการศึกษาพบว่า เกษตรกรผู้ปลูกส้มเขียวหวานมีทัศนคติเห็นด้วยเกี่ยวกับการป้องกันกำจัดแมลงศัตรู โดย การใช้สารเคมีให้ถูกต้องตรงตามหลักวิชาการ จากการทดสอบ สมมติฐานพบว่า มีตัวแปรอิสระ 2 ตัวแปร ที่มีความสัมพันธ์ใน ทางบวกกับทัศนคติของเกษตรกรเกี่ยวกับการป้องกันกำจัด แมลงศัตรู โดย การใช้สารเคมี คือ ประสบการณ์ในการปลูกส้มเขียวหวาน และความรู้ความเข้าใจในการป้องกันกำจัดศัตรูพืช ปัญหาในการป้องกันกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกรที่พบคือ 1) เกษตรกรประสบปัญหาแมลงศัตรูพืชระบาดในฤดูแล้ง 2) แมลงศัตรูส้มเขียวหวานส่วนใหญ่มีความต้านทานต่อพิษของสารเคมี ป้องกันกำจัดแมลง 3) ปัญหาโรคทริสเทซ่าและโรคใบแก้ว มีการ ระบาดอย่างหนัก ในด้านความต้องการแหล่งความรู้และคำแนะนำ ทางด้านการป้องกันกำจัดศัตรูพืชของเกษตรกร พบว่า 1) เกษตรกรต้องการรับคำปรึกษา คำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม การเกษตร 2) เกษตรกรต้องการให้มีการเผยแพร่ความรู้ทางด้าน โทรทัศน์ 3) เกษตรกรต้องการความรู้จากการแนะนำของ เจ้าหน้าที่เกษตรของบริษัทเอกชน ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย ครั้งนี้ก็คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้การสนับสนุน เกษตรกร ในด้านของการเพิ่มพูนประสบการณ์ในการปลูกส้มเขียวหวานให้แก่เกษตรกร โดยการให้ความรู้ในการป้องกันกำจัด ศัตรูพืชที่ถูกต้องตามหลักวิชาการให้แก่เกษตรกรมากขึ้น หน่วยงานในภาครัฐควรมีมาตรการที่เข้มงวด และจริงจังในการ ควบคุมการจัดจำหน่าย วัสดุมีพิษทางการเกษตร นอกจากนี้ หน่วยงานทั้งในภาครัฐและเอกชนควรร่วมมือกันในการนำวิธีการป้องกันกำจัดศัตรูพืช โดยวิธีผสมผสานมาใช้เพื่อเป็น การลดพิษภัยที่จะเกิดขึ้นต่อเกษตรกรและสิ่งแวดล้อมอีกด้วย

สุริยา รักการศิลป์ (2538) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องพฤติกรรมการลงทุนของเกษตรกรในจังหวัดเชียงใหม่ จากรายรับที่ได้จากการขายที่ดินงานศึกษาครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์หลักอยู่ 2 ประการด้วยกันคือ 1) เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบของการใช้จ่ายเงิน ของเกษตรกรจากรายรับที่ได้จากการขายที่ดิน และ 2) เพื่อ วิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจของเกษตรกร ในการใช้จ่ายเงินไปในกิจกรรมที่ก่อให้เกิดผลตอบแทนทาง เศรษฐกิจ แนวความคิดทางทฤษฎีนั้นใช้แนวความคิดของ เจมส์ โทบิน ในเรื่องอุปสงค์การถือเงิน (Liquidity-Preference Theory) และการวิเคราะห์ดุลการถือทรัพย์สิน (Portfolio Balance Approach) ซึ่งบอกให้ทราบถึงดุลยภาพของการถือทรัพย์สินประเภทเงินและหลักทรัพย์ที่มีความเหมาะสม ข้อมูล ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้จากการสุ่มตัวอย่างเกษตรกร ที่อยู่อาศัยในเขตพื้นที่ 6 อำเภอรอบอำเภอเมืองเชียงใหม่ ซึ่งได้แก่ อำเภอดอยสะเก็ด แม่ริม สันกำแพง สันทราย สารภี และหางดง โดยคัดเลือกตัวอย่างเกษตรกรจำนวน 150 ราย ตามสัดส่วนของประชากรที่อาศัยในพื้นที่ และ วิธีการคัดเลือกแบบมีวัตถุประสงค์ (Purposive

Random Sampling) โดยกำหนดว่าจะต้องเป็นเกษตรกรและต้องมีการขาย ที่ดิน แบบจำลองเป็น สมการอุปสงค์ สร้างขึ้น โดยปัจจัยที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) ผลตอบแทนที่ครัวเรือนจะได้รับจากการถือทรัพย์สินนั้น 2) ความเสี่ยงที่ครัวเรือนจะได้รับจาก การถือทรัพย์สินนั้น 3) ระดับความกล้าเสี่ยง และ 4) งบประมาณที่ใช้ในการลงทุน ซึ่งนำมาดัดแปลงให้เป็น ตัวแปรทางเศรษฐกิจและสังคมได้ 8 ตัวแปร คือ 1) ผลตอบแทน การลงทุน 2) รายได้รวมจากการขายที่ดินครั้งแรก 3) รายได้รวมจากการประกอบอาชีพ 4) ระดับการศึกษา 5) จำนวนสมาชิกใน ครัวเรือน 6) อายุของหัวหน้า ครัวเรือน 7) มูลค่าทรัพย์สิน ที่มีอยู่ก่อนขายที่ดิน และ 8) ประสบการณ์ทำงานนอกเหนือ งานด้านการเกษตรนำมาสร้างเป็นสมการอุปสงค์ได้ 4 สมการ คือ 1) อุปสงค์ของเงินฝากธนาคาร 2) อุปสงค์ในการซื้อ ที่ดินใหม่ 3) อุปสงค์เพื่อการลงทุนที่ให้ผลตอบแทนในรูป กำไร และ 4) อุปสงค์ในการออกเงินให้เพื่อนบ้านหรือญาติ พี่น้องกู้เพื่อผลตอบแทนดอกเบี้ย วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล ในงานศึกษาครั้งนี้ใช้ค่าความถี่ย่อยละ ประกอบการพรรณนาความ และใช้วิธีการวิเคราะห์สมการถดถอย (Multiple Regression Analysis) เพื่อวิเคราะห์หาปัจจัยสำคัญที่เป็น เครื่องกำหนดพฤติกรรมในการลงทุนของเกษตรกร สมมติฐานของงานวิจัยคือ รายได้จากการขายที่ดิน ผลตอบแทนที่จะได้รับจากการตัดสินใจลงทุน และฐานะทางเศรษฐกิจเดิมของ เกษตรกร มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือก ลงทุนของเกษตรกร ผลการศึกษาพบว่าปีที่มีการขายที่ดินมากที่สุดคือปี พ.ศ. 2532 โดยมีสาเหตุสำคัญอยู่ 2 ประการคือ สภาพแวดล้อม ไม่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพทางเกษตรอีกต่อไป และ เกษตรกรต้องการ ได้รายได้จากการขายที่ดิน ซึ่งมีราคาสูง ขึ้นอย่างรวดเร็ว เงินที่ได้รับจากการขายที่ดินนั้นถูก นำไปใช้จ่ายในเรื่องต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้ คือ นำฝาก ธนาคารเพื่อหวังผลตอบแทน ในรูปดอกเบี้ยเงินฝาก ซื้อที่ดิน แปลงใหม่ ซื้อเครื่องใช้ภายในบ้านและให้เงินแก่ลูกหลาน ซ่อมแซม หรือสร้างที่อยู่อาศัยใหม่ ลงทุนเปิดร้านค้าหรือ ซื้อรถยนต์รับส่งผู้โดยสาร ให้เงินกู้แก่เพื่อนบ้าน หรือ ญาติพี่น้อง ดังนั้นจะเห็น ได้ว่าการใช้จ่ายเงินของเกษตรกร ส่วนใหญ่ไม่นิยมใช้จ่ายเงินเพื่อทำ กิจกรรมที่มีความเสี่ยง ถึงแม้จะได้ผลตอบแทนที่สูงกว่าก็ตาม กิจกรรมที่มีความ สำคัญต่อรายจ่าย ประการหนึ่งของเกษตรกรคือการใช้จ่ายเงิน ไปเพื่อการบริโภค หรือเป็นการลงทุนทางอ้อม ได้แก่ การ สร้างบ้านและการซื้อเครื่องใช้ภายในบ้าน ผลกระทบที่ เกิดจากการขายที่ดินของเกษตรกร พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มี มาตรฐานการครองชีพที่ดีขึ้น มีหนี้สินน้อยลง เกษตรกรน้อย รายย้ายถิ่นฐานที่อยู่ ในเรื่องของ การประกอบอาชีพ จำนวน หนึ่งในสามของเกษตรกรที่ให้สัมภาษณ์ได้ เปลี่ยนอาชีพใหม่ โดยส่วนใหญ่เปลี่ยนไปประกอบอาชีพซึ่งเคยทำเป็นงานพิเศษ ก่อนที่จะมีการขาย ที่ดิน นอกจากการประกอบอาชีพดังกล่าว แล้ว เกษตรกรบางรายเปิดร้านค้าและขับรถยนต์รับจ้าง มีเกษตรกรน้อยรายที่เปลี่ยนอาชีพเป็นผู้รับจ้างทั่วไป และพบว่าผู้ซื้อนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ใน การประกอบธุรกิจ เก่งกำไร ให้ผู้ขายใช้และให้เช่าตามลำดับ ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อ

การตัดสินใจ ใช้เงินลงทุนของเกษตรกร พบว่าตัวแปร สำคัญที่มีอิทธิพล ต่อการตัดสินใจเลือกประเภทการลงทุนของเกษตรกร คือ 1) รายรับจากการขายที่ดิน 2) ผลตอบแทนที่จะได้รับจากการลงทุนประเภทต่าง ๆ 3) ฐานะทางเศรษฐกิจเดิมของเกษตรกร ก่อนขายที่ดิน 4) ประสบการณ์ทำงานนอกฟาร์ม และ 5) อายุ ของเกษตรกร สมการการลงทุนฝากเงินในธนาคารนั้น สอดคล้อง กับสมมติฐานที่ตั้งไว้ สมการตัดสินใจลงทุนซื้อที่ดินนั้น ฐานะเดิมของเกษตรกร ไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ แต่มีตัวแปรประสบการณ์นอกฟาร์มเข้ามามีอิทธิพล สมการการลงทุน ซื้อรถยนต์โดยสารหรือเปิดร้านค้า นั้น รายรับจากการขาย ที่ดินไม่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ แต่มีปัจจัยอายุเข้ามามีอิทธิพล ดังนั้นสมการการลงทุน 2 ประเภทหลัง ไม่สอดคล้องกับสมมติฐานที่ตั้งไว้

อินทร์โพธิ์ สิงหล (2538) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมที่มีผลต่อการตัดสินใจร่วม โครงการปรับ โครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตรของเกษตรกร บ้านแสนคันธา ตำบลทุ่งรวงทอง กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัด เชียงใหม่ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูล พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมของเกษตรกรที่เข้าร่วมโครงการ ปรับ โครงสร้างและระบบการผลิตการเกษตร และเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมการตัดสินใจของ เกษตรกรต่อการเข้าร่วม โครงการปรับ โครงสร้างและระบบการ ผลิตทางเกษตร ของเกษตรกร บ้านแสนคันธา ตำบลทุ่งรวงทอง กิ่งอำเภอแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ประกอบด้วยเกษตรกรหัวหน้า ครัวเรือน หรือตัวแทนที่เป็นสมาชิก โครงการปรับ โครงสร้าง และระบบการผลิตการเกษตร ในปี 2537 จำนวน 59 ครัวเรือน และเกษตรกรที่ไม่ได้เป็นสมาชิกโครงการดังกล่าว จำนวน 59 ครัวเรือน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบบังเอิญ (Accidental Sampling) จาก 161 ครัวเรือน รวมประชากรที่ใช้ในการศึกษา ครั้งนี้ 118 ครัวเรือน การเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถาม ประกอบ การสัมภาษณ์ ประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสถิติสำเร็จรูป SPSS/ PC+ เพื่อนำมาวิเคราะห์ค่าทาง สถิติ เช่น ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และทดสอบสมมติฐาน โดยใช้ค่าไคสแควร์ (Chi-Square Test) จากผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรตัวอย่างอายุเฉลี่ย 49 ปี ผู้มีอายุน้อยเป็นสมาชิกโครงการมากกว่าผู้ที่มีอายุมาก การศึกษาจบชั้นประถมปีที่ 4 สามารถอ่านออกเขียนได้ มีแรงงานในครัวเรือนเฉลี่ย 3.08 คน ผู้เป็นสมาชิกโครงการ มีแรงงานในครัวเรือนน้อยกว่าผู้ไม่เป็นสมาชิกโครงการ ผู้ที่มีพื้นที่ถือครองมากเป็นสมาชิกโครงการมากกว่าผู้ที่มีพื้นที่ถือครองน้อย เกษตรกรโดยรวมมีรายได้รวมเฉลี่ยครัว เรือนละ 76,674 บาท ผู้เป็นสมาชิกมีรายได้เฉลี่ย 87,724 บาท สูงกว่าผู้ไม่เป็นสมาชิกโครงการ ซึ่งมีรายได้เฉลี่ย 65,624 บาท แหล่งเงินทุนเพื่อการผลิตได้รับจากธนาคารเพื่อ การเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) การรับรู้ข่าวสารประกอบการตัดสินใจเข้าร่วมโครงการ ได้รับข่าวสารจากผู้นำท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการ เกษตรและได้รับการชี้แจง

หลักเกณฑ์เงื่อนไขในการเข้าร่วม โครงการเป็นอย่างดีเกษตรกรส่วนใหญ่ตัดสินใจเลือกกิจกรรม การปลูกไม้ผลมากที่สุด และมีความพึงพอใจต่อเงื่อนไขของ โครงการอยู่ในระดับดี จากผลการ ทดสอบสมมติฐาน พบว่า การอ่านออกเขียนได้ การได้รับข่าวสาร รายได้ ขนาดพื้นที่ถือครอง แรงงานในครัวเรือน และเงินทุนมีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจเข้าร่วม โครงการปรับโครงสร้าง และระบบการผลิตการเกษตร ส่วนอายุ การติดต่อกับเจ้าหน้าที่ส่งเสริม และการมีตำแหน่งใน องค์กร ต่าง ๆ ไม่มีความสัมพันธ์กับการตัดสินใจร่วมโครงการของ เกษตรกรแต่อย่างใด เหตุผลที่ เกษตรกรไม่เข้าร่วมโครงการ เป็นเพราะเกษตรกร ไม่อยากมีหนี้สินและไม่มั่นใจว่าจะมีรายได้ เพิ่มขึ้น ส่วนเกษตรกรที่ตัดสินใจเข้าร่วมโครงการก็เพราะเห็นว่าจะ ได้รับสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ ได้รับการช่วยเหลือด้านปัจจัย การผลิต และเห็นว่าจะมีรายได้สูงกว่าการทำนาปรัง ข้อเสนอแนะเนื่องจาก เป็นโครงการระยะยาว จึงยังไม่สามารถ ประเมินผลได้ว่าเกษตรกรจะมีฐานะดีขึ้นหรือไม่ แต่ กิจกรรม ที่ให้เกษตรกรเลือก และการสนับสนุนปัจจัยการผลิตยังมีน้อย อยู่ จึงควรมีกิจกรรม การผลิตให้เกษตรกรมี โอกาสเลือกได้ มากขึ้น เช่น ด้านปศุสัตว์ อุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นต้น เพื่อให้เกษตรกรมีรายได้ต่อเนื่องและมีงานทำตลอดปี ด้านสินเชื่อควรให้การสนับสนุนสินเชื่อเพื่อ การผลิตและ ดำรงชีพ และเพื่อเป็นเงินทุนสำรองด้วย และควรมีการประชุม สัมพันธ์โครงการ เพื่อ ทำความเข้าใจกับเกษตรกรในพื้นที่ เป้าหมายก่อนเริ่มโครงการอย่างน้อยหนึ่งปี เพื่อให้เกษตรกร ได้ มีโอกาสคิดไตร่ตรองพิจารณาคัดเลือกกิจกรรมที่เหมาะสมกับศักยภาพของพื้นที่ เพื่อให้มีรายได้ สูงสุดต่อไป

จิรายุ ทองขาวอ่อน (2537) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร ในจังหวัดลำพูนการวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษา ข้อมูลพื้นฐานทั่วไปด้านบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม การมีส่วนร่วม ของเกษตรกรในการอนุรักษ์ ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร และความ สัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ด้านบุคคล เศรษฐกิจ และสังคม กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร ในจังหวัด ลำพูน ประชากรที่ทำการศึกษาประกอบด้วย หัวหน้าครัวเรือน เกษตรกร หรือตัวแทนในจังหวัด ลำพูน ที่ได้จากการสุ่ม ตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-Stage Sampling) และการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) มีจำนวน ทั้งสิ้น 110 คน และเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ การประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โปรแกรมสถิติสำเร็จรูป SPSS/ PC (+) เพื่อนำมาวิเคราะห์ ค่าทางสถิติ เช่น ค่า ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าต่ำสุด ค่าสูงสุด ค่าอันดับ และการ ทดสอบสมมติฐาน ใช้ค่าไคสแควร์ (Chi-Square Test) และการทดสอบค่าสัมประสิทธิ์ สหสัมพันธ์ แบบเพียร์สัน (Pearson Product Moment Correlation Coefficient) ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรกลุ่ม ตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นเพศชาย มีอายุเฉลี่ย 46.27 ปี การศึกษาส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาชั้นประถม

ปีที่ 4 รายได้โดยไม่หักค่าใช้จ่าย ใดๆ ทั้งสิ้น (ไม่รวมต้นทุนการผลิต) เฉลี่ย 39,326.67 บาทต่อปี พื้นที่ถือครองเฉลี่ย 5.42 ไร่ ซึ่งส่วนใหญ่ เป็นที่ดินของตนเอง สมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 3.97 คน และ เกษตรกร กลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่ง มีตำแหน่ง ทางสังคม นอกจากนั้น ด้านการได้รับ ข้อมูลข่าวสารของ เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง ได้รับจากโทรทัศน์ และเพื่อนบ้าน มากที่สุด ด้านความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรนั้น เกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง มากกว่า ครึ่งหนึ่งมีความรู้ความเข้าใจอยู่ในระดับสูง สำหรับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร ตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ พบว่า อยู่ในระดับต่ำ โดยเมื่อแยกพิจารณา ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม พบว่า เกษตรกรมีส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ การประ สานงาน การดำเนินการและการรับผลประโยชน์อยู่ในระดับ ต่ำเช่นเดียวกัน แต่เมื่อพิจารณา โดยอาศัยฐาน คะแนนค่าเฉลี่ย (Mean) ของกลุ่มเกษตรกร ปรากฏว่า ขั้นตอนการมีส่วนร่วม ในการดำเนินการและ การรับผลประโยชน์อยู่ในระดับสูงกว่า ค่าคะแนนเฉลี่ย และในทางตรงกันข้าม ขั้นตอนการมีส่วน ร่วม ในการปรึกษาหารือและการประสานงานอยู่ในระดับค่าเฉลี่ย และต่ำกว่าเกณฑ์คะแนนค่าเฉลี่ย ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า อายุ รายได้ของครัวเรือน พื้นที่ถือครอง สมาชิกในครัวเรือน ตำแหน่งทางสังคม การได้ รับข้อมูลข่าวสาร และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการ อนุรักษ์ทรัพยากร น้ำเพื่อการเกษตร มีความสัมพันธ์กับการ มีส่วนร่วมของเกษตรกรในการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อ การเกษตร ยกเว้น เพศ และระดับการศึกษา ไม่มีความสัมพันธ์ กับการมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน การอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ เพื่อการเกษตร ปัญหาอุปสรรคในการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในการ อนุรักษ์ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรเรียงตามลำดับดังนี้ เกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับ วิธีการอนุรักษ์ ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตร การใช้น้ำผิดประเภท การขาด ความตระหนักถึงภัยที่จะ เกิดขึ้นจากการขาดแคลนน้ำเพื่อ การเกษตร การขาดความช่วยเหลือในเรื่องของการจัดสร้าง แหล่ง น้ำเพื่อเก็บไว้ใช้เพื่อการเกษตร และขาดองค์กรกลุ่ม ผู้อนุรักษ์น้ำ เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างได้ เสนอแนะว่าให้ หน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรน้ำ เพื่อการเกษตรได้เผยแพร่ ความรู้ให้แก่เกษตรกรเกี่ยวกับ การใช้น้ำเพื่อการเกษตร และควรให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สนับสนุน ให้เกษตรกรจัดตั้งองค์กรกลุ่มผู้ใช้น้ำเพื่อให้ สามารถเข้ามามีส่วนร่วมในทุก ๆ ขั้นตอน การศึกษาวิจัยในครั้งนี้มีข้อเสนอแนะให้หน่วยงาน และผู้ที่เกี่ยวข้องพัฒนาระบบการให้ข้อมูล ข่าวสาร ให้เป็น ไปอย่างมีประสิทธิภาพและแพร่หลาย โดยเน้นที่แหล่งข้อมูล ข่าวสารที่สำคัญ เช่น สื่อประเภทมวลชน ได้แก่ โทรทัศน์ วิทยุ และสื่อประเภทยุคใหม่ ได้แก่ เพื่อนบ้าน และเจ้า หน้าที่ ของรัฐ เพื่อให้เกษตรกรตระหนักในการอนุรักษ์ ทรัพยากรน้ำเพื่อการเกษตรมากยิ่งขึ้น

แสงอรุณ ทองแดง (2537) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับการใช้สาร จากสะเดาควควบคุมแมลง ศัตรูพืชของเกษตรกร จังหวัดสุพรรณบุรีการศึกษาวิจัยเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อ

การยอมรับการ ใช้สารจากสะเดาควบคุมแมลงศัตรูพืชของเกษตรกร จังหวัด สุพรรณบุรี มี วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจ สังคม และอื่น ๆ ของเกษตรกรที่ใช้สารสะเดาควบคุมแมลงศัตรูพืช และหาความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทาง เศรษฐกิจ สังคม และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการ การยอมรับการใช้สารจากสะเดาควบคุมแมลงศัตรูพืช ตลอดจน ปัญหาและข้อเสนอแนะของเกษตรกรที่ใช้สารจากสะเดา ควบคุมแมลงศัตรูพืช ประชากรที่ทำการศึกษา เป็นเกษตรกรที่ใช้สารจากสะเดา ควบคุมแมลงศัตรูพืช ในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งมีรายชื่ออยู่ในบัญชีรายชื่อของศูนย์เทคโนโลยีเพื่อสังคม และหน่วยป้อง ป้องกันและกำจัดศัตรูพืชที่ 2 สุพรรณบุรี จำนวน 86 คน รวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบสัมภาษณ์ ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ ผลทางสถิติโดยคำนวณด้วยค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และทดสอบ สมมติฐาน โดยใช้ค่าไคสแควร์และค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ แบบเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรที่ใช้สารจากสะเดามีอายุเฉลี่ย 45.52 ปี ระดับการศึกษาส่วนใหญ่จบชั้น ป.1-4 มีรายได้ ทั้งหมดของครัวเรือนเฉลี่ย 131,568.50 บาทต่อปี การถือครองพื้นที่ทำการเกษตรเฉลี่ย 21.65 ไร่ เกษตรกรร้อยละ 37.9 ในรอบปีที่ผ่านมา มีการติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตรของ หน่วยงานต่าง ๆ มากกว่า 9 ครั้ง และเกษตรกรส่วนใหญ่ ได้รับข่าวสารเกี่ยวกับการใช้สารจากสะเดาควบคุมแมลง ศัตรูพืช จากเพื่อนบ้านมากที่สุด และมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้สารจากสะเดาควบคุมแมลง ศัตรูพืช ในระดับปานกลาง สำหรับการ ใช้สารจากสะเดาของเกษตรกรตั้งแต่เริ่มใช้สารจากสะเดาจนถึงปัจจุบัน ส่วนใหญ่ ยังคงใช้สารจากสะเดาอยู่และได้ใช้เป็นระยะเวลาติดต่อกันทุกปี โดยนำไปใช้ในพื้นที่ปลูกข้าวมากที่สุด ส่วนการนำ วัสดุคิบสะเดาและ วัสดุคิบจากพืชชนิดอื่นที่มีคุณสมบัติ ในการควบคุมแมลงศัตรูพืชมาทำการผลิตสารจากสะเดานั้น เกษตรกรได้ใช้วัสดุคิบที่เป็นของตนเอง ซึ่งมีแหล่ง วัสดุคิบอยู่ใกล้กับพื้นที่เพาะปลูก หรือบริเวณที่ พัก อาศัยของตนเอง นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ได้ใช้สาร จากสะเดาควบคุมแมลงศัตรูพืชเพียง อย่างเดียว โดยไม่ได้ ใช้สลับกับสารเคมีกำจัดแมลงศัตรูพืช สำหรับความคิดเห็นของเกษตรกร เกี่ยวกับการ ใช้สารจาก สะเดาควบคุมแมลงศัตรูพืชในเรื่องความปลอดภัยของผู้ใช้สารจากสะเดา พบว่า มีความปลอดภัยอยู่ในระดับสูงมาก ส่วนใน เรื่องประสิทธิภาพของสารจากสะเดา พบว่า ยังมี ประสิทธิภาพ อยู่ในระดับต่ำ นอกจากนี้ ในเรื่องความยากง่ายในการผลิตสาร จากสะเดา พบว่า เกษตรกรร้อยละ 50.0 มีความคิดเห็นว่าเป็นยาก จากสะเดาผลิตได้ยาก และอีกร้อยละ 50.0 มีความ คิดเห็นว่า สารจากสะเดาผลิตได้ง่าย จากผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการยอมรับการใช้สารจากสะเดาควบคุมแมลงศัตรูพืชของเกษตรกร คือ รายได้ทั้งหมดของ ครัวเรือน ขนาดพื้นที่ถือครองทำการ เกษตร ความรู้เกี่ยวกับการ ใช้สารจากสะเดา การได้รับ ข่าวสาร และประสิทธิภาพของสารจากสะเดา ปัญหาเกี่ยวกับการ ใช้สารจากสะเดาควบคุมแมลง ศัตรูพืช ที่พบคือ: 1) ด้านการเตรียมสาร มีปัญหาเรื่องการเสียเวลา เตรียมสารจากสะเดาบ่อยครั้ง

และขั้นตอนการเตรียมสารยุ่งยาก; 2) การนำไปใช้มีปัญหาเรื่องหัวฉีดของเครื่องพ่นยา เกิดการอุดตันเห็นผลซ้ำในเรื่องการควบคุมแมลงศัตรูพืช กลิ่นของสารจากสะเดาบริเวณขณะใช้เกิดอาการไหม้บริเวณ ใบของพืชปลูก และต้องใช้สารจากสะเดาบ่อยครั้ง; 3) ด้านการเก็บรักษามีปัญหาเรื่อง สารจากสะเดาที่เก็บ รักษาเสื่อมคุณภาพเร็ว มีกลิ่นรบกวนขณะเก็บรักษา เมล็ด สะเดาเก็บรักษาไว้ไม่ได้นานและเสื่อมคุณภาพเร็ว; 4) ด้านอื่น ๆ มีปัญหาเรื่อง เมล็ดสะเดาที่ใช้เป็นวัตถุดิบ หาได้ยาก ไม่สามารถควบคุมแมลงศัตรูพืชได้ทุกชนิด และ หากมีแมลงศัตรูพืชระบาดมาก จะใช้ไม่ได้ผล ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้สารจากสะเดาควบคุมแมลง ศัตรูพืช พบว่า: 1) ด้านการเตรียมสาร มีข้อเสนอแนะคือ ควร กรองสารจากสะเดาด้วยผ้าขาวบางหลาย ๆ ครั้ง และควรมี เครื่องบดวัตถุดิบสะเดาไว้ใช้; 2) ด้านการนำไปใช้ มีข้อเสนอแนะคือ ควรใช้สารจากสะเดาในช่วงแสงแดดอ่อน ควรใช้ ในช่วงแมลงศัตรูพืชอ่อนแอ; 3) ด้านการเก็บรักษา มีข้อเสนอแนะคือ ไม่ควรเก็บรักษาไว้นานเกิน 2 วัน และถ้าต้อง เก็บรักษาสารจากสะเดาไว้ในที่มีอุณหภูมิ

ต่ำ

ชูชาติ บุญยัง (2536) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง ทักษะคติของสมาชิกกลุ่มยุวเกษตรกรสตรีที่มีต่อการประกอบอาชีพในอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะพื้นฐานทั่วไปของสมาชิกกลุ่มยุวเกษตรกรสตรี ทักษะคติของสมาชิก กลุ่มยุวเกษตรกรสตรีที่มีต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมและ อาชีพหญิงบริการพิเศษ ความสัมพันธ์ระหว่างลักษณะพื้นฐานทั่วไปกับทักษะคติของสมาชิกกลุ่มยุวเกษตรกรสตรีที่มีต่อการ ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและอาชีพหญิงบริการพิเศษ ตลอดจน ศึกษาปัญหาข้อเสนอแนะที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรม และความต้องการในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ของ สมาชิกกลุ่มยุวเกษตรกรสตรี ประชากรที่ศึกษาวิจัยใน ครั้งนี้คือ สมาชิกกลุ่มยุวเกษตรกรสตรีในอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยา จำนวน 153 คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบ สัมภาษณ์และประมวลผลด้วยเครื่องคอมพิวเตอร์ โดยใช้โปรแกรม สถิติสำเร็จรูป SPSS/ PC+ วิเคราะห์เพื่อหาความสัมพันธ์ ระหว่างตัวแปรอิสระกับตัวแปรตามด้วยค่าไคสแควร์ (Chi- Square Technique) และหาขนาดความสัมพันธ์ของตัวแปรแบบค่าสัมประสิทธิ์การถ่วง (Contingency Coefficient) ผลของการศึกษาวิจัยสรุปได้ดังนี้ คือ สมาชิกกลุ่มยุวเกษตรกรสตรีมีอายุเฉลี่ย 19.37 ปี การศึกษาส่วนใหญ่อยู่ระหว่าง ป.4-ป.6 เป็น โสด รายได้ของ ครอบครัวเฉลี่ย 14,533 บาทต่อปี และจำนวนการถือครองที่ดิน ของครอบครัวโดยเฉลี่ย 9 ไร่ มีการรับข่าวสาร โดยเฉลี่ย 7.63 ข้อคำถามส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมคือ รับจ้าง/บริการ ทักษะคติที่มีต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรมโดยส่วนรวม อยู่ในเกณฑ์ที่ดี ส่วนทักษะคติที่มีต่อการประกอบอาชีพหญิง บริการพิเศษโดยส่วนรวมอยู่ในเกณฑ์ที่ไม่ดี อายุ ระดับการ ศึกษา สถานภาพสมรส รายได้ จำนวนการถือครองที่ดิน การรับ ข่าวสาร และอาชีพเสริม ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทาง

สถิติกับทัศนคติของสมาชิกกลุ่มยูวเกษตรกรสตรีที่มีต่อการประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่อายุมีความสัมพันธ์อย่าง มีนัยสำคัญทางสถิติ กับทัศนคติของสมาชิกกลุ่มยูวเกษตรกร สตรีที่มีต่อการประกอบอาชีพหญิงบริการพิเศษ กล่าวคือ ยูวเกษตรกรสตรีที่มีอายุน้อย จะมีความเชื่อว่าการประกอบ อาชีพหญิงบริการพิเศษเป็นสิ่งที่ไม่ดี และเสียศักดิ์ศรี ของลูกผู้หญิง ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพเกษตรกรรมที่ สมาชิกกลุ่มยูวเกษตรกรสตรีเห็นว่าสำคัญมากได้แก่ การเกิดภาวะฝนแล้งทำให้ไม่สามารถทำการเพาะปลูกได้ในช่วงระยะเวลา ที่ผ่านมา ตลอดจนขาดเงินทุนและอุปกรณ์ในการผลิตทางการ เกษตร และพื้นที่ทำการเกษตรมีน้อยไม่เพียงพอต่อการประกอบอาชีพ ความต้องการในการประกอบอาชีพอื่น ๆ ได้แก่ ค่าขาย เสริมสวย ตัดเย็บเสื้อผ้า ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้มีข้อเสนอแนะ คือ ควร ส่งเสริมสมาชิกกลุ่มยูวเกษตรกรให้มีการดำเนินกิจกรรมภายในกลุ่มอย่างต่อเนื่องและเสริมสร้างแรงจูงใจต่าง ๆ เพื่อให้ การรวมกลุ่มของยูวเกษตรกรเพิ่มขึ้น อีกทั้งให้ความรู้แก่ สมาชิกกลุ่มยูวเกษตรกรสตรีเกี่ยวกับผลเสียของการไปทำงาน ย่างต่างถิ่น และการไปประกอบอาชีพเป็นหญิงบริการพิเศษ ตลอดจนการแนะนำ จัดฝึกอบรมการประกอบอาชีพที่เป็นที่ยอมรับ ของสังคมเพิ่มเติมอยู่เสมอ

ชานนท์ คำทอง (2536) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องกระบวนการสูญเสียความสามารถในการควบคุมและจัดการทรัพยากร ของเกษตรกรในป่า : กรณีศึกษาป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่แดง จังหวัดเชียงใหม่วิทยานิพนธ์นี้ใช้วิธีการศึกษาทางสังคมวิทยาและมนุษยวิทยา เพื่อวิเคราะห์กระบวนการสูญเสียความสามารถ ในการควบคุมและจัดการทรัพยากร จากประสบการณ์ของเกษตรกร ในเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่แดง โดยอาศัยกรอบคิดในการศึกษา และวิเคราะห์ 3 ประการ คือ แนวคิดที่ว่าด้วยการควบคุมและ จัดการทรัพยากรของชุมชน แนวคิดที่ว่าด้วยความสัมพันธ์ในระบบ กรรมสิทธิ์ที่ดิน และแนวคิดเกี่ยวกับเกษตรกรถูกผนวก เข้าสู่ระบบการผลิตแบบทุนนิยม ซึ่งแนวคิดทั้ง 3 นั้น เกี่ยวพันกัน และส่งผลกระทบทำให้เกษตรกรต้องสูญเสียความสามารถในการควบคุมและจัดการทรัพยากร จากการศึกษาพบว่า เกษตรกรในหมู่บ้านกรณีศึกษา คือ บ้านปางฮ่าง และบ้านปางม่วง เคยมีประเพณีในการควบคุม และจัดการทรัพยากรทั้งที่ดิน ป่า แหล่งน้ำ และแรงงานใน คราวเรือน ได้อย่างอิสระ ซึ่งวางอยู่บนรากฐานของความ สัมพันธ์ทางเครือญาติ และชุมชน โดยยึดหลักการเพื่อการ ยังชีพเป็นอุดมการณ์หลัก ถือว่าเป็นการใช้ทรัพยากรอย่าง มีเหตุผลและสอดคล้องกับสภาพของพื้นที่ เมื่ออำนาจรัฐจาก ส่วนกลางเข้ามาอ้างสิทธิ์ในการจัดการป่าโดยการประกาศให้ พื้นที่หมู่บ้านเป็นป่าสงวนแห่งชาติป่าแม่แดง มีโครงการปลูกสร้างสงวนป่า และการกำหนดเขตอุทยานแห่งชาติทับซ้อน กับพื้นที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยและพื้นที่ป่าที่เกษตรกร เคยพึ่งพา ทำให้หลักเกณฑ์ของชุมชนค่อย ๆ หดความหมายไป โดยเฉพาะการไม่ยอมรับสิทธิการใช้ของเกษตรกร ทำให้ความ สามารถในการรักษาทรัพยากรของเกษตรกรลดลง

พื้นที่ทำกินของ เกษตรกรถูกยึดไปปลูกสร้างสวนป่า ในที่สุดเกษตรกรต้อง สูญเสียที่ดินทำกิน ตลอดจนถูกกันไม่ให้เข้าไปฟุ้งพญาป่า อีกด้วย ในประเด็นที่รัฐได้สถาปนาระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคล ขึ้นในชุมชนหมู่บ้านทั้งสองนั้น พบว่าได้สร้างความขัดแย้ง ต่อระบบกรรมสิทธิ์ดั้งเดิมของชุมชน จากที่เคยมองว่าที่ดิน หรือทรัพยากรภายในหมู่บ้านนั้นเป็นของครัวเรือน กลุ่มตระกูล และของชุมชนร่วมกัน แต่ในระบบกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลนั้น เจ้าของสามารถตัดสินใจได้โดยลำพัง เมื่อราคา ที่ดินสูงขึ้นและเกษตรกรตกเป็นหนี้สิน มีผลให้ตัดสินใจขาย ให้กับบุคคลภายนอกเพื่อทำบ้านจัดสรร เป็นเหตุให้เกษตรกร ต้องสูญเสียที่ดินทำกินไป สำหรับเกษตรกรที่ถูกผนวกเข้าสู่ระบบการผลิตแบบตลาด พบว่าต้องฟุ้งพญาและปัจจัยภายนอกเพื่อที่จะผลิตเพื่อขาย แล้วประสบปัญหาจากการผลิต เพราะความไม่สมดุลระหว่าง ต้นทุนกับราคาขายผลผลิตที่ได้ ส่วนใหญ่จะได้เงินมาเพื่อใช้หนี้แหล่งทุน หากจะผลิตต่อไปก็ต้องเป็นหนี้อย่าง ต่อเนื่อง เกษตรกรหาทางออกโดยการขายที่ดินทำกินเพื่อใช้ หนี้แล้วไปเป็นแรงงานรับจ้าง แต่พบว่าเกษตรกรบางส่วน สามารถปรับตัวดำรงอยู่ได้โดยการปลูกข้าวไร่เพื่อบริโภค เป็นการผลิตแบบดั้งเดิม ฟุ้งพาดตนเอง และหาอาชีพที่หลากหลายมากขึ้นทั้งภายในและภายนอกชุมชน เช่น เลี้ยงสัตว์ ทำสวนผลไม้ การปฏิสัมพันธ์ระหว่างรัฐทุน และชุมชน ภายใต้แนว ความคิด 3 ประการนั้น ส่งผลให้เกษตรกรที่เคยดูแลและใช้ ประโยชน์จากทรัพยากรในการดำรงอยู่ด้วยตนเอง ต้องสูญเสีย ความสามารถในการควบคุมและจัดการ ทั้งการสูญเสียที่ดิน แล้วต้อง ไปเป็นแรงงานรับจ้าง ส่วนเกษตรกรที่ดินรนเพื่อที่ จะเป็นผู้ผลิตจะต้อง ฟุ้งพาดและตกอยู่ภายใต้วงจรของทุน เป็นการสูญเสียความสามารถที่จะควบคุมปัจจัยการผลิต เพราะต้องใช้ที่ดิน แรงงานอย่างเข้มข้นเพื่อผลิตตอบสนอง ต่อทุน ทำให้เกิดการทำลายสภาพแวดล้อมมากขึ้น ดังนั้น แนวทางการพัฒนาที่ให้ความสำคัญถึงความ เป็น ธรรมและความยั่งยืนในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติน่าจะให้ความ สนใจถึงศักยภาพขององค์กรชุมชน ในการควบคุมและจัดการทรัพยากร สำหรับการกำหนดรูปแบบกรรมสิทธิ์นั้น น่าจะสร้าง ความชอบธรรมให้กับระบบกรรมสิทธิ์ของชุมชนที่เลยมิมาตาม ประเพณี เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับองค์กรชาวบ้าน และที่สำคัญคือต้องให้เกษตรกรมีทางเลือกในการ ใช้ทุนมากขึ้น โดยส่งเสริมให้เกิดมีกองทุนหมุนเวียนซึ่งองค์กร ท้องถิ่นสามารถควบคุมได้

นิยม บัวบาน (2536) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการเมืองการมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ณ อำเภอวังจันทน์ จังหวัดแพร่ การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม และสภาพการเลี้ยงสัตว์ทั่วไป การมีส่วนร่วมของแม่บ้านเกษตรกรในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ และความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม กับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ประชากรที่ทำการศึกษา ประกอบด้วยแม่บ้านเกษตรกรที่มีฐานะเป็นภรรยาของเกษตรกรในเขตอำเภอวังจันทน์ จังหวัดแพร่ โดยทำการสุ่มตัวอย่างแบบหลาย

ขั้นตอน (Multi-Stage Sampling) และการสุ่มตัวอย่างง่าย (Sample Random Sampling) ได้แม่บ้านเกษตรกรเพื่อทำการสัมภาษณ์ 177 คน ข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ผลทางสถิติโดยการคำนวณค่าร้อยละ ค่าคะแนนเฉลี่ย การทดสอบค่าไคสแควร์และการทดสอบ ว่าค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน ผลการวิจัยพบว่าแม่บ้านเกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 37.50 ปี ส่วนใหญ่มีการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ระยะเวลาการสมรส เฉลี่ย 17.22 ปี สมาชิกในครัวเรือนที่ทำการเกษตร เฉลี่ย 2.63 คน รายได้ไม่หักค่าใช้จ่ายใด ๆ ทั้งสิ้น 14,795.85 บาทต่อปี พื้นที่ทำกินเฉลี่ย 7.51 ไร่ มีความรู้ความเข้าใจพื้นฐานเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ในระดับปานกลาง แม่บ้านเกษตรกรเป็นผู้เก็บเงินรายได้ของครอบครัว และ ตัดสินใจใช้จ่ายเงินในด้านอุปโภคบริโภคของสมาชิกในครัว เรือนมากกว่าสามีซึ่งเป็นผู้ตัดสินใจใช้จ่ายเงินด้านวัสดุ อุปกรณ์การเกษตร แม่บ้านเกษตรกรมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลี้ยงสัตว์ กับสามีในทุก ๆ เรื่องที่เกี่ยวกับการคัดเลือกอาหารสัตว์ การนำเทคโนโลยีมาใช้เลี้ยงสัตว์ การป้องกันกำจัดโรคสัตว์ การวางแผนการเลี้ยงสัตว์ และการคัดเลือกพันธุ์สัตว์ นอกจากนี้แม่บ้านเกษตรกรยังมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ในครัว เรือนระดับปานกลาง และมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการ เลี้ยงสัตว์ในระดับต่ำหรือไม่มีส่วนร่วมเลย ลักษณะพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมส่วนใหญ่ไม่มี ความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมในการเลี้ยงสัตว์ในครอบครัว และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ ยกเว้น การตัดสินใจเรื่องการจัดหาอุปกรณ์การเกษตรและสัตว์ใช้งาน การเลือกอาหารสัตว์มีความสัมพันธ์กับรายได้และการตัดสินใจ เลือกแหล่งอาหารสัตว์ การวางแผนการเลี้ยงสัตว์มีความ สัมพันธ์กับความแตกต่างของอายุ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ยังมีความสัมพันธ์กับลักษณะ พื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคมในเรื่องการเป็นสมาชิกกลุ่ม การติดต่อกับเจ้าหน้าที่เกษตร รายได้และความรู้ความเข้าใจ พื้นฐานเกี่ยวกับการเลี้ยงสัตว์ ปัญหาและอุปสรรคของแม่บ้านเกษตรกร ในการพัฒนาการ เลี้ยงสัตว์เป็นผลมาจากขาดความรู้ความเข้าใจและอบรมเรื่อง การเลี้ยงสัตว์ ขาดการฝึกอบรมด้านการเลี้ยงสัตว์ การบริการของเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ไม่ทั่วถึง ขาดแคลนอาหาร เสริมและเวชภัณฑ์สำหรับสัตว์ ขาดแคลนสัตว์พันธุ์ดี ขาด แคลนวัคซีนสำหรับสัตว์ ขาดเงินทุนและขาดแหล่งน้ำ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งนี้ ควรนำความรู้ด้านการ เลี้ยงสัตว์ไปฝึกอบรมแนะนำแม่บ้านเกษตรกรโดยตรง ตลอดจน การฝึกอบรมทบทวน เจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ควรกระตุ้นแม่บ้าน เกษตรกรให้เกิดความสนใจด้านข่าวสารการเกษตร การตลาด ราคา ของผลผลิตสัตว์และสินเชื่เพื่อการเลี้ยงสัตว์ ควรมีการจัดตั้งกลุ่มสตรีพัฒนาปศุสัตว์ ควรปรับปรุงระเบียบ กฎเกณฑ์ที่เอื้ออำนวยให้แม่บ้านเกษตรกรเข้าไปร่วมในการ พัฒนาการเลี้ยงสัตว์ กลยุทธ์ในการให้ความรู้แก่แม่บ้าน เกษตรกรควรเน้นหนักรูปแบบเทคโนโลยีการเลี้ยงสัตว์ทั่วไป ได้แก่ ด้าน โรคและการสุขภาพสัตว์ การจัดการเลี้ยงสัตว์ ควรมีการเพิ่มอัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่ปศุสัตว์ให้มากขึ้นและ ควรมีการเยี่ยมชมแม่บ้านเกษตรกรอย่าง

สม่ำเสมอ ควรมี การติดต่อประสานงานอย่างใกล้ชิด ระหว่างหน่วยงานที่อยู่ใน ระดับท้องถิ่นที่ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเลี้ยงสัตว์ และ ควรมีการสนับสนุนแหล่งเงินทุน วัคซีนและเวชภัณฑ์ สำหรับ เลี้ยงสัตว์แก่แม่บ้านเกษตรกร

สุรียา เผ่าจินดา (2536) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จของกลุ่ม เกษตรกรทำนา อำเภอสันกำแพง จังหวัดเชียงใหม่การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานภาพ ทางเศรษฐกิจและสังคมของสมาชิกกลุ่ม เพื่อหาความสัมพันธ์ ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อ ความสำเร็จของกลุ่ม และเพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการของกลุ่มเกษตรกรทำนา อำเภอสัน กำแพง จังหวัดเชียงใหม่ โดยเลือกศึกษาสมาชิกกลุ่ม เกษตรกรทำนาอำเภอสันกำแพง จังหวัด เชียงใหม่ จำนวน 142 คน และเกษตรกรตำบลจำนวน 11 คน การคัดเลือกสมาชิกกลุ่มเกษตรกร ศึกษา ใช้สมาชิกกลุ่มเกษตรกรทำนาที่ประสบความสำเร็จ 3 กลุ่ม และกลุ่มที่ไม่ประสบความสำเร็จ 3 กลุ่ม ส่วนสมาชิกกลุ่มสุ่มเพียง 25% จนเหลือกลุ่มตัวอย่าง 142 คน เก็บรวบรวมข้อมูล โดยใช้แบบ สัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Means) และเปอร์เซ็นต์ (Percentage) และวิเคราะห์หา ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัย ต่าง ๆ โดยใช้ Chi- Square Test ตัวแปรอิสระที่ใช้ ในการศึกษา คือ อายุ ระดับการศึกษา อายุการเป็นสมาชิก ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของกลุ่ม ความรู้เกี่ยวกับการ ดำเนินงานของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในงานของกลุ่ม การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เนื้อที่ถือ ครอง ตำแหน่งภายในกลุ่ม ความรู้ทางการจัดการและธุรกิจ รายได้รวมของครัวเรือน และอาชีพรอง ผลของการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษา อายุการเป็นสมาชิก ความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของกลุ่ม การมีส่วนร่วมในงาน ของกลุ่ม การสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมเนื้อที่ ถือครอง มีความสัมพันธ์ กับความสำเร็จของกลุ่ม หมายความว่า กลุ่มที่ประสบความสำเร็จ สมาชิกกลุ่มจะมีการศึกษา มีอายุ การเป็นสมาชิกนาน สมาชิกเข้าใจในวัตถุประสงค์ของกลุ่ม สมาชิกมีส่วนร่วมในงานของกลุ่ม สมาชิกมีเนื้อที่ถือครองมาก และได้รับการสนับสนุนจากเจ้าหน้าที่ส่งเสริม เป็นอย่างดีข้อเสนอแนะ ในการวิจัยครั้งนี้สำหรับกลุ่มที่ยังไม่ ประสบความสำเร็จก็คือ เจ้าหน้าที่ควรจะสนับสนุนกลุ่มในแง่ การให้ความรู้ทางด้านธุรกิจ บัญชี การตลาด ตลอดจนรู้จัก การจดบันทึกรายรับรายจ่ายของฟาร์ม ควรจะชี้แจง วัตถุประสงค์ของกลุ่มให้สมาชิกได้เข้าใจ และพยายามทำให้ สมาชิกกลุ่มมีส่วนร่วม ในแง่การวางแผน อภิปรายปัญหาหารือกัน ร่วมกันซื้อขายผลิตผล และร่วมกันพัฒนาหมู่บ้านของ ตนเอง เมื่อเกษตรกรมีความคิดเป็นส่วนรวม เกษตรกรก็จะมีกำลังใจ ในการผลิต อันจะส่งผลให้ กลุ่มประสบความสำเร็จได้ในที่สุด

สุรียพร ไชยภักดี (2536) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของเกษตรกรใน กิจกรรมกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ จังหวัดนครสวรรค์การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึง ลักษณะ ของการมีส่วนร่วมของเกษตรกรในกิจกรรมกลุ่มผู้เลี้ยง โคเนื้อจังหวัดนครสวรรค์ ความสัมพันธ์

ระหว่างกรมที่มีส่วน ร่วมของเกษตรกรในกิจกรรมกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อ จังหวัด นครสวรรค์ กับปัจจัย ด้านบุคคล เศรษฐกิจ สังคมและจิตวิทยา และปัญหาและอุปสรรคของการมีส่วนร่วมของเกษตรกร ในกิจกรรม กลุ่ม และการประกอบอาชีพการเลี้ยง โคเนื้อของสมาชิกกลุ่ม ผู้เลี้ยงโคเนื้อจังหวัด นครสวรรค์ ประชากรที่ใช้ศึกษาครั้งนี้คือ สมาชิกกลุ่มผู้เลี้ยง โคเนื้อจังหวัดนครสวรรค์ ดำเนิน การสุ่มตัวอย่างแบบหลาย ขั้นตอน (Multistage Sampling) ได้จำนวนตัวอย่าง 180 คน เก็บรวบรวม ข้อมูลโดยใช้แบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดย ใช้สถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการ วิเคราะห์ถดถอยพหุแบบขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis) ผลการศึกษา พบว่า เกษตรกรกลุ่มผู้เลี้ยงโคเนื้อมีส่วนร่วม ในการรับผลประโยชน์มากที่สุด รองลงมาเป็นการมี ส่วน ร่วมในการประสานงานและประชาสัมพันธ์ มีส่วนร่วมในการ ดำเนินกิจกรรมกลุ่ม และมี ส่วนร่วมในการปรึกษาหารือ ตาม ลำดับ ตัวแปรที่สามารถอธิบายการมีส่วนร่วมของเกษตรกรได้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ 6 ตัวแปรคือ การ ได้รับข่าวสาร ความต้องการเกียรติและชื่อเสียง ความ คาดหวังต่อประ โยชน์ ที่จะได้รับ สภาพตำแหน่งทางสังคม และขนาดพื้นที่ถือครอง ซึ่งมีอิทธิพลต่อ การมีส่วนร่วมของเกษตรกรในทางบวก ส่วน รายได้ทั้งหมดของครัวเรือนนั้นจะมีอิทธิพลต่อการมี ส่วน ร่วมในทางลบ ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินกิจกรรมกลุ่มและการ ประกอบอาชีพการ เลี้ยงโคเนื้อ พบว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุด คือ ราคาโคเนื้อตกต่ำ รองลงมาคือ ขนาดพื้นที่ในการเลี้ยงดู การบริการด้านปัจจัยการผลิตของรัฐ ไม่เพียงพอและไม่ทั่วถึง การบริการแนะนำดูแลเอาใจใส่จาก เจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ทั่ว ถึงและไม่สม่ำเสมอ ขาดเงินทุนและแหล่งให้สินเชื่อและขาด แรงงานในการ เลี้ยงดูโคเนื้อ ตามลำดับ ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งนี้คือ ควรพัฒนาระบบ การให้ข่าวสารให้ มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ควรจัดกิจกรรม เสริมสร้างแรงจูงใจให้เกิดความภาคภูมิใจแก่สมาชิก รัฐควร จัดสรรที่ดินสำหรับใช้เป็นทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ ตลอดจนให้ การสนับสนุนเมล็ดพันธุ์ หลักวิชาการใน การทำทุ่งหญ้าอาหาร สัตว์อย่างต่อเนื่อง ควรส่งเสริมวิชาชีพในสาขาอื่น ๆ เพื่อเป็นการเสริมรายได้ ให้กับเกษตรกร และควรส่งเสริม ให้กลุ่มมีการจัดตั้งกองทุนหมุนเวียนเพื่อบริการแก่สมาชิก